

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Michaela Tarjanová

Osvojení zletilého

Diplomová práce

Olomouc 2016

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma *Osvojení zletilého* vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.

V Olomouci dne 25. března 2016

Michaela Tarjanová

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu mé diplomové práce JUDr. Ondřeji Šmídovi, Ph.D. za jeho trpělivost, cenné připomínky a praktické rady, kterými přispěl k vypracování této diplomové práce.

Obsah

Použité zkratky	6
1 Úvod.....	7
2 Historický vývoj institutu.....	9
2.1 Období do roku 1949	9
2.1.1 Římské právo	9
2.1.2 ABGB	10
2.1.3 Zákon č. 56/1928 Sb., o osvojení	11
2.2 Období od roku 1950	13
3 Úprava v zákoně č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.....	16
3.1 Historické souvislosti.....	16
3.2 Systematika úpravy.....	16
3.3 Pojem, smysl a účel osvojení zletilého	18
4 Následky společné pro oba typy osvojení zletilého	20
4.1 Příjmení.....	20
4.2 Vyživovací povinnost a právo na výživné	21
4.3 Dědické právo	22
4.4 Následky osvojení pro potomky osvojence	23
5 Osvojení zletilého, které je obdobou osvojení nezletilého.....	25
6 Osvojení zletilého, které není obdobou osvojení nezletilého.....	29
7 Procesní úprava osvojení zletilého.....	32
7.1 Právní úprava řízení	32
7.2 Charakteristika a zahájení řízení o osvojení	32
7.3 Účastníci řízení	34
7.4 Dokazování a rozhodnutí	37
8 Další problematické aspekty	40
8.1 Zletilý osvojenec, který není plně svéprávný	40
8.2 Zrušení osvojení.....	42
8.3 Konflikt typů osvojení	43
8.4 Úprava v zákoně o matrikách, jménu a příjmení a v zákoně o evidenci obyvatel a rodných čísel	44
9 Závěr	46
10 Literatura.....	50

10.1	Monografie a učebnice	50
10.2	Komentáře	50
10.3	Odborné časopisy	51
10.4	Příspěvky ve sborníku	51
10.5	Legislativa	52
10.6	Judikatura	52
10.7	Internetové zdroje.....	52
10.8	Ostatní zdroje	53
	Abstrakt	54
	Abstract.....	55
	Klíčová slova	56
	Keywords.....	56

Použité zkratky

OZ	zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
BGB	Bürgerliches Gesetzbuch – Občanský zákoník Německé spolkové republiky z roku 1896, účinný od r. 1900
ABGB	Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch – císařský patent č. 946/1811 Sb.z.s., obecný občanský zákonník rakouský
ZoO	zákon č. 56/1928 Sb., o osvojení, ve znění pozdějších předpisů
ZoPR	zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, ve znění pozdějších předpisů
ZoR	zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů
LZPS	usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky
OSŘ	zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
ÚS	Ústavní soud
Deklarace	Deklarace práv dítěte ze dne 20. listopadu 1989, publikovaná ve Sbírce zákonů pod č. 104/1991 Sb.
MatZ	zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení, ve znění pozdějších předpisů
ZŘS	zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních
OS v HK	Okresní soud v Hradci Králové
Legislativní pravidla vlády	Legislativní pravidla vlády schválená usnesením vlády ze dne 19. března 1998 č. 188, ve znění usnesení vlády ze dne 15. prosince 2014 č. 1050
OSPOD	Orgán sociálně-právní ochrany dětí
ZEO	zákon č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel a rodných čísel a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů

1 Úvod

Osvojení zletilé osoby je jedním z institutů, které znovu zavedl zákon č. 89/2012 Sb., tzv. nový občanský zákoník (dále jen „OZ“). Nelze však říci, že je úplnou novinkou, a to jak v kontextu českého právního řádu, tak i z pohledu zahraničních právních úprav. Jedná se o institut historický, který prošel dlouhým vývojem a jeho vznik se datuje až do období římského práva. Po odtržení našeho území od Rakousko-Uherské monarchie bylo osvojení zletilého umožněno v zákoně o osvojení z roku 1928, na který pak navázal zákon o právu rodinném (č. 265/1949 Sb.). Po derogaci této právní normy zákonem o rodině již úprava institutu nebyla obnovena a ten u nás nebyl přípustný po dobu téměř 70 let, a to až do 1. ledna 2014, kdy nabyl účinnosti OZ.

I přesto, že po dlouhou řadu let bylo naším právním řádem umožněno adoptovat pouze osoby nezletilé a z pohledu současné široké veřejnosti je osvojení zletilých, resp. plně svéprávných osob naprosto neznámým institutem, je již od počátku využíván a za první rok účinnosti OZ bylo touto formou osvojeno celkem 63 osob.¹ V rámci odborné veřejnosti se ale nejedná o příliš diskutované téma a obzvláště jeho procesní stránka se v praxi může jevit poněkud problematickou, především z důvodu nedostatečného množství odborných zdrojů zabývajících se řízením o osvojení zletilých osob.

OZ rozlišuje dvě formy osvojení zletilého. První z nich je osvojení, které je obdobou osvojení nezletilého, které má primárně napravit již existující rozpor sociální reality a rodinných vztahů z právního pohledu. Naproti tomu druhý typ, který obdobou adopce nezletilých není, navazuje na úpravu osvojení v německém občanském zákoníku z roku 1896 (známém jako BGB), který umožňoval pouze tuto formu jako jediný způsob osvojení zletilé osoby a jeho účelem bylo zajištění pokračovatele v podnikání nebo dědice pro bezdětné páry.²

V souvislosti s obnovením možnosti osvojení plně svéprávných osob pak přichází v úvahu několik otázek, a to především z jakého důvodu byl tento institut z našeho právního řádu odstraněn, co vedlo zákonodárce k jeho znovuzavedení, případně v čem tkví jeho přínos a potřeba. Svou diplomovou práci tedy zaměřím jednak na zodpovězení těchto otázek, ale také na kritické zhodnocení účinné právní úpravy a posouzení souladu hmotněprávní úpravy s procesními předpisy upravujícími průběh řízení, konkrétně pak na vyvstávající problematické aspekty úpravy.

¹ BENEŠOVÁ, Petra. *Soudy loni schválily osvojení 63 dospělých, změnil se jim i rodné číslo* [online]. Rozhlas.cz, 11. února 2015 [cit. 12. ledna 2016]. Dostupné na <http://www.rozhlas.cz/zpravy/politika/_zprava/soudy-loni-schvalily-osvojeni-63-dospelych-zmeni-se-jim-i-rodne-cislo--1454205>.

² *Overview of German Adoption Law* [online]. Adoptionpolicy.org, 9. února 2005 [cit. 12. ledna 2016]. Dostupné na <<http://www.adoptionpolicy.org/pdf/eu-germany.pdf>>.

V první části své diplomové práce se soustředím na krátké shrnutí historického vývoje institutu, a to od dob římského práva, přes úpravu, která na našem území platila v období Rakousko-Uherské monarchie, až po předpisy přijaté v rámci samostatného Československého státu. Zde použiji především metodu historickou, ale také komparativní, s pomocí které zdůrazním nejpodstatnější odlišnosti pojetí institutu v jednotlivých etapách právních dějin.

Zbývající část bude věnována účinné právní úpravě osvojení zletilého, a to jak hmotněprávní v OZ, tak i ve vědeckých kruzích opomíjené procesní stránce institutu obsažené primárně v zákoně o zvláštních řízeních soudních. Tento text bude rozdělen do pěti samostatných kapitol, ve kterých nejprve přiblížím úpravu v OZ a vymezím následky, které jsou společné pro celý institut, a jeho účel. Následně se budu blíže věnovat každému jednotlivému typu, se zaměřením především na jejich komparaci a vyzdvihnutí odlišností, a dále procesněprávními ustanoveními. Zde se budu zabývat aspekty, které považuji za problematické vzhledem k nedostatečné právní úpravě a také jejich rozporům s OZ, zejména pak v oblasti zakotvení účastníků řízení.

Poslední kapitolu své práce věnuji těm hlediskům institutu, které by, dle mého názoru, měly mít *de lege ferenda* legislativní zakotvení, protože je vzhledem k absenci právní úpravy a také odborných zdrojů přinášejících odpovědi na tyto otázky považuji za problematické. Zaměřím se zde na zhodnocení úpravy postavení zletilého osvojence, který není z rozhodnutí soudu plně svéprávný, konverzi osvojení zrušitelného na jeho nezrušitelnou podobu a také konflikt typů osvojení, protože mám za to, že tyto otázky nejsou dostatečně zodpovězeny.

S ohledem na skutečnost, že osvojení je statusovou změnou, která vedle jiných dopadů v oblasti veřejného práva podléhá také zápisu do veřejných seznamů, bylo v souvislosti s přijetím OZ nezbytné harmonizovat nejen soukromoprávní, ale také tyto veřejnoprávní předpisy, konkrétně pak zákon o matrikách, jménu a příjmení a také zákon o evidenci obyvatel a rodných číslech. Některé otázky odrážející specifičnost osvojení zletilého však přesto zůstaly v těchto právních normách opomenuty, a proto se na ně pokusím ve své práci upozornit, případně i navrhnout úpravu *de lege ferenda*, která by více odpovídala současné konstrukci soukromého práva.

2 Historický vývoj institutu

Osvojení je jedním z nejstarších institutů soukromého práva, který byl znám již ve starověkém Římě. Nahlížení na tento institut se však v průběhu dějin značně měnilo.³

Současná úprava v zákoně č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále jen „OZ“) se odklání od socialistického pojetí soukromého práva a navrácí se zpět k evropským právním tradicím. Zákonodárce si za svůj vzor vzal především vládní návrh občanského zákoníku z roku 1937, který ovšem nebyl v důsledku politické situace v tehdejší Československu přijat. Tento návrh navazoval na rakouský všeobecný zákoník občanský z roku 1811 (dále jen „ABGB“), který po rozpadu Rakouska-Uherska a osamostatnění Československa platil na našem území až do roku 1950.⁴

Středoevropské právní myšlení je obecně založeno na římskoprávních tradicích,⁵ proto je nelze opomenout při zkoumání vývoje některého z institutů soukromého práva. V průběhu dějin se sice míra vlivu římského práva na český právní řád měnila, nadále však zůstává jedním ze základních kamenů, na nichž je náš právní systém vybudován.⁶

2.1 Období do roku 1949

2.1.1 Římské právo

Římské právo rozlišovalo dvě formy příbuzenství a to pokrevní příbuzenství, neboli *cognatio*, a příbuzenství založené právně, neboli *agnatio*. Osvojením vzniká mezi osvojencem a osvojitelem rodinný vztah umělý, založený na mocenském postavení *pater familias* (otce rodiny).⁷ Otcem rodiny byl nejstarší mužský člen rodiny, který jako jediný měl právní subjektivitu a plnou způsobilost k právním úkonům, a tedy jako jediný byl oprávněn do rodiny přijímat nové členy.⁸

Podle osoby, kterou *pater familias* osvojil, se lišilo také označení osvojení - tedy *adoptio* (v užším smyslu) nebo *arrogatio*. *Adoptio* se vztahovalo na případy, kdy osvojený byl osobou *alinea iuris*, tedy podrobenou mocí otcovské jiného *pater familias*, které je obdobou dnešního osvojení nezletilého. Naproti tomu *arrogatio* označuje přijetí osoby, která je sama *paterem familias*. V důsledku jeho osvojení zaniklo osvojencovo postavení jako otce rodiny a

³ FRINTA, Ondřej. Osvojení (nejen) v návrhu nového OZ. *Právník*, 2007, roč. 146, č. 9, s. 963

⁴ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, s. 1

⁵ Tamtéž, s. 17-18

⁶ DAJCZAK, Wojciech, GIARO, Tomasz, LONGCHAMPS DE BÉRIER, Franciszek. *Právo římské. Základy soukromého práva*. 1. vydání (české). Olomouc: Iuridicum Olomoucense, 2013, s. 17

⁷ SKŘEJPEK, Michal. *Římské soukromé právo*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, s. 76-80

⁸ Tamtéž, s. 72-73

stal se spolu s celou svou rodinou a veškerým majetkem podřízeným moci otcovské osvojitele. Byla zde však zakotvena omezující podmínka, a to že osvojitel musel být starší 60 let a nesměl mít vlastní děti.⁹

Osvojení bylo, stejně jako dnes, vyloučeno mezi příbuznými, připuštěna nebyla ani adopce vlastních nemanželských dětí. Naopak zde existovala možnost přijmout osvojení do rodiny buď jako svého syna, nebo jako vnuka, a to i v případě, že *pater familias* neměl žádné vlastní potomky.¹⁰

Zpočátku tedy bylo osvojení dovoleno pouze *pateru familias*, později byla adopce připuštěna i ženám, kterým zemřely vlastní děti. V tomto druhém případě však vznikl vztah jen mezi osvojitelkou a osvojencem, nikoli mezi osvojeným a ostatními členy její rodiny.¹¹

Ve starověkém Římě adopce (v širším slova smyslu) nebyla chápána jako forma náhradní péče. Měla pouze subsidiární charakter a sloužila jako nejzazší možnost pro zachování rodu a rodinného majetku pro případ, kdy *pater familias* neměl vlastní pokrevní potomky.¹² Na tuto myšlenku svým způsobem navazuje současná úprava osvojení zletilého, které není obdobou osvojení nezletilého, jež také předpokládá výjimečnost institutu.

2.1.2 ABGB

Pro rakouské normotvůrce se při psaní občanského zákoníku stalo velkou inspirací právo justiniánské. Z toho důvodu zůstala v ABGB zachována struktura římského práva, která ale byla přizpůsobena potřebám moderní společnosti, u některých institutů byla převzata dokonce celá římskoprávní úprava.¹³ Jak píše Dr. Jaromír Sedláček ve svém komentáři: „*O.z.o.* (pozn. neboli ABGB) převzal z římského práva instituci osvojení celkem v té formě, jak upraveno bylo zákonodárstvím justiniánským. Základní myšlenka římského práva, že osvojením napodobuje se přirozený poměr rodičů a dětí, zachována byla i v *o.z.o.*“¹⁴

Rakouské právo tedy pokračovalo v tradici osvojení nezletilých i zletilých osob, nevyčleňovalo je však do samostatných částí v zákoně. Osvojitel stále přijímal moc otcovskou nad osvojencem, na ostatní členy jeho rodiny však již osvojení nemělo žádný vliv, a to ani

⁹ SKŘEJPEK: *Římské soukromé...*, s. 77 - 79

¹⁰ KINCL, Jaromír. *Římské právo*. Praha: Panorama, 1990, s. 191

THÓNDEL, Alexandr. Rodinné právo – římskoprávní regulae a jejich odraz v současném právu. *Právník*, 2009, roč. 148, č. 7, s. 744

¹¹ THÓNDEL: Rodinné právo – římskoprávní regulae..., s. 744

¹² FRINTA: Osvojení (nejen) v návrhu..., s. 963

¹³ DAJCZAK a kol: *Právo římské. Základy...*, s. 25 - 26

¹⁴ SEDLÁČEK, Jaromír. In ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír a kol. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl první (§§ 1 až 284)*. Praha: V. Linhart, 1935, s. 894

v případě osvojení nezletilých. Odlišné bylo také to, že osvojenec již nepozbýval práv ke své biologické rodině.¹⁵

Tomu, že bylo osvojení i nadále posuzováno spíše jako závazkový vztah než jako rodinněprávní, nasvědčuje především způsob jeho vzniku. Podle ABGB došlo k osvojení nabytím účinnosti smlouvy mezi osvojitelem a osvojencem. Ta vyžadovala souhlas manžela osvojence nebo osvojitele, byli-li v manželství, a dále souhlas manželského otce osvojence. V případě, kdy manželský otec osvojence již nežil, vyžadovaly se kumulativně souhlasy jeho matky, poručníka a soudu, a to nejen v případě osvojenců nezletilých, ale i zletilých.

Posuzování osvojení jako smluvního vztahu napovídá i fakt, že ABGB připouštěl i možnost zvláštního ujednání práv a povinností mezi osvojencem a osvojitelem, pokud tím nebylo zasaženo do práv třetích osob nebo jím nedošlo ke změně příjmení osvojence odlišně od ustanovení zákona.

Jelikož osvojením vznikl vztah podobný vztahu rodič-dítě, byly zakotveny také podmínky, aby byl osvojitel starší 40 let, neměl žádné vlastní potomky a věkový rozdíl mezi osvojitelem a osvojencem byl minimálně 18 let.

Po vzniku samostatného Československého státu byl rakouský občanský zákoník začleněn do našeho právního řádu, a to zákonem č. 11/1918 Sb., o zřízení samostatného státu československého (obecně známého jako „recepční norma“), a platil na našem území až do roku 1950.¹⁶ To ovšem neplatí pro úpravu osvojení, protože ta byla z ABGB vyčleněna do samostatné právní úpravy zákonem č. 56/1928 Sb., o osvojení (dále jen „ZoO“).¹⁷

2.1.3 Zákon č. 56/1928 Sb., o osvojení

ZoO byl až do nabytí účinnosti OZ posledním právním předpisem, který na našem území upravoval institut osvojení zletilého. Ačkoli tato právní norma nepřinesla oproti ABGB výraznější změny a ve velké části na něj navazovala, rozhodla jsem se podrobněji rozvést její úpravu především z toho důvodu, abych zdůraznila, do jaké míry na tento zákon OZ navazuje a v čem se nová úprava od této odlišuje.

Osvojení je v ZoO stále považováno spíše za majetkoprávní vztah, který má zajistit pokračování rodu a dědice rodinného majetku. Tomu napovídá především skutečnost, že je založeno na smluvním principu a neplní primárně funkci náhradní rodinné péče. Tento zákon

¹⁵ Císařský patent č. 946/1811 Sb.z.s., obecný občanský zákoník rakouský, ve znění pozdějších předpisů, § 179- 184

¹⁶ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

¹⁷ SEDLÁČEK: *Komentář k československému obecnému zákoníku...*, s. 889

je však počátkem moderního pojetí institutu a nově zapojuje do procesu osvojení také státní orgány, resp. soud.¹⁸

I nadále je možné osvojit jak nezletilou, tak i zletilou osobu. Zůstává zachován i stanovený věkový rozdíl 18 let mezi osvojitelem a osvojencem, zakotvení minimálního věku pro osvojitele (40 let) a podmínka, aby neměl vlastní manželské děti nebo děti postavené jim na roveň, tj. legitimované nebo osvojené. Jedinou výjimkou, kdy je možné upustit od těchto podmínek, je případ, kdy osvojitel chce osvojit své nemanželské dítě, protože v takovém případě se nehledí na osvojitelův věk ani na věkový rozdíl,¹⁹ což je výraznou odlišností oproti ABGB.

Zůstává také zachováno, že k osvojení je potřeba souhlasu rodičů osvojence, a to i v případě, že je již zletilý. Nově však ZoO přiznává v řízení o osvojení pravomoc i státním orgánům, kdy se pro nabytí účinnosti osvojenecké smlouvy, vedle svolení rodičů, vyžaduje i její schválení soudem. Pro případ, kdy rodiče bez vážného důvodu souhlas odmítají dát, může být nahrazen soudem.²⁰ Zde je tedy výrazný rozdíl v postavení státních orgánů oproti ABGB, kde role soudu spočívala pouze v uschování osvojenecké smlouvy.

Osvojením nabývá osvojenec vůči osvojiteli všech majetkových nároků (vč. práva na výživné) jako jeho manželské děti, nikoli však obráceně. Vůči členům jeho rodiny mu ale nevznikají žádné nároky ani příbuzenský poměr, naopak u osvojence zůstávají zachovány vazby k jeho původní rodině. Rodičovská a otcovská moc biologických rodičů osvojence zůstává zachována v tom rozsahu, v jakém nepřešla na osvojitele. Stejně je to i s otázkou výživného, kdy osvojení zůstává nárok na výživné vůči svým biologickým příbuzným v případě, kdy toto není schopen zabezpečit osvojitel.²¹ Právě v této úpravě práv a povinností našel OZ velký inspirační zdroj a prakticky převzal tuto myšlenku pro osvojení zletilého, které není obdobou osvojení nezletilého.

Zákon uvádí také možnost upravit práva a povinnosti mezi osvojencem a osvojitelem smlouvou. Je zde dána široká volnost, která je omezena jen právy třetích osob a zákonným ujednáním o přijetí osvojitelova jména osvojencem.²² Z toho vyplývá, že v konečném důsledku bylo možné takto vyloučit jakékoli osobní i majetkové důsledky osvojení a to mohlo být omezeno pouze na přijetí osvojitelova jména.

¹⁸ RADVANOVÁ, Senta. Osvojení v proměnách společnosti. In: DVOŘÁK, Jan, WINTEROVÁ, Alena (ed). *Pocta Jiřímu Švestkovi k 75. narozeninám*. Praha: ASPI, a.s., 2005, s. 246,

ZUKLÍNOVÁ, Michaela. Osvojení – jméno s několika významy. In: DVOŘÁK, Jan, WINTEROVÁ, Alena (ed). *Pocta Jiřímu Švestkovi k 75. narozeninám*. Praha: ASPI, a.s., 2005, s. 372

¹⁹ § 1 zákona č. 56/1928 Sb., o osvojení ve znění pozdějších předpisů

²⁰ SEDLÁČEK: *Komentář k československému obecnému zákoníku...*, s. 896

²¹ Tamtéž, s. 899

²² § 5 zákona ZoO

2.2 Období od roku 1950

Velký zlom v systému českého práva nastal po vítězství komunistické strany v roce 1948. Po „Vítězném únoru“ nastala v ČSR tzv. právnická dvouletka, která měla za úkol přiblížit náš právní systém podobě socialistických států. Byla tedy přijata nová ústava a začaly rekodifikační práce občanského práva. Jejich výsledkem byl tzv. střední občanský zákoník, do kterého nebylo po vzoru Sovětského svazu zařazeno právo rodinné, jež bylo vyčleněno do samostatné právní úpravy a vznikl tak zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném (dále jen „ZoPR“), který v plném rozsahu derogoval ZoO.²³

Tento zákon se v otázce osvojení výrazně odklání od dosavadní úpravy v ZoO a to především z toho důvodu, že po světových válkách se zvýšil počet sirotků a také párů, které přišly o své děti. V důsledku toho se značně změnilo vnímání tohoto institutu, který již primárně nemá sloužit jen jako prostředek k zachování rodinného jmění, ale přechází se k jeho modernímu chápání jako formy náhradní rodinné péče²⁴ a jeho primárním účelem se stává zabezpečení dítěte a jeho výchovy.²⁵

Jak jsem již zmínila výše, ZoPR ruší v našem právním řádu institut osvojení zletilého a výslovně v § 64 říká, že je možné osvojit jen nezletilé osoby, a to ještě jen v případech, je-li jim to ku prospěchu. Účel osvojení je spatřován v zajištění zdravého vývoje dětí, čehož u zletilých osob, byť zbavených způsobilosti k právním úkonům, již není potřeba a z toho důvodu zákonodárce neshledává potřebným institut osvojení zletilého upravovat.²⁶ Výraznou změnou prošel také vznik osvojení. Ten již nadále není založen na smluvním principu, ale dochází k němu konstitutivním rozhodnutím soudu.²⁷

Nic na tom nezměnilo ani přijetí zákona č. 94/1963 Sb., o rodině (dále jen „ZoR“). Jak uvedl Nejvyšší soud, podle ZoR je smyslem osvojení péče o nezletilé dítě, nikoli jen majetkový zájem ze strany osvojitele. Z toho důvodu není osvojení podle českého právního řádu srovnatelná s adoptí dospělého zakotvenou v právních řádech sousedních států.²⁸

ZoR nebyl nikdy novelizován v oblasti týkající se osvojení takovým způsobem, aby došlo k jeho rozšíření i o možnost adopce zletilých osob. Absence této úpravy však nebyla vždy považována za bezproblémovou. V roce 1996 Krajský soud v Brně (dále jen

²³ KNAPP, Viktor. Systém československého socialistického práva v historii čtyřiceti let. *Právník*, 1985, roč. 124, č. 5, s. 444 - 445

²⁴ ZUKLÍNOVÁ: Osvojení – jméno s několika..., s. 372

²⁵ RADVANOVÁ: Osvojení v proměnách..., s. 246

²⁶ ŠVESTKA, Jiří. *Osvojení v československém právním řádu*. 1. vydání. Praha: Universita Karlova, 1973, s. 39

²⁷ RADVANOVÁ, Senta, ZUKLÍNOVÁ Michaela. *Kurs občanského práva. Instituty rodinného práva*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1999, s. 128

²⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. 11. 2002, sp. zn. 28 Cdo 1842/2002

„navrhovatel“) shledal rozpor § 65 odst. 2 ZoR v tehdy platném znění,²⁹ který omezuje osvojení jen na osoby nezletilé, s čl. 1 a čl. 3 odst. 1 a 3 Listiny základních práv a svobod (dále jen „LZPS“) a také s Deklarací práv dítěte (dále jen „Deklarace“). Z toho důvodu zvolil postup podle § 109 odst. 1 písm. b) OSŘ ve spojení s § 64 odst. 4 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu a předložil Ústavnímu soudu (dále jen „ÚS“) návrh na zrušení části dotčeného ustanovení. Nesouhlasil především s kogentní povahou tohoto ustanovení, které vylučovalo možnost osvojit zletilou osobu, protože podle něj bylo v rozporu s čl. 3 odst. 1 a čl. 1 LZPS zaručujících rovnost občanů, a to z toho důvodu, že úprava v ZoR je pojmána jako exkluzivní právo nezletilých na osvojení, čímž přesahuje rámec ochrany dětí podle Deklarace a zasahuje tak do ústavně zaručených základních práv občanů.

Navrhovatel poukazuje také na skutečnost, že ZoR koncipuje osvojení jako institut sloužící k nahrazení rodinných vazeb a chránící pouze zájmy nezletilých dětí, nezohledňuje však skutečnost, že mohou existovat i jiné důvody vyplývající z rodinných vztahů (např. majetkové, společenské nebo bytové), ze kterých mohou mít zájem na adopci i jiné, tedy zletilé, osoby.

ÚS zaujal názor, že rovnost je nutno chápat jako abstraktní pojem a nelze ji pojímat absolutně, přičemž je nutné ji posuzovat nikoli ve vztahu k osvojencům, ale k osvojitelům, protože právo na osvojení je právem subjektivním, které se vztahuje především k osvojitelům. Jelikož jejich postavení je stejné, tedy všichni mohou osvojit jen osobu nezletilou, rovnost je zde zachována. K otázce, zda je nerovnost způsobena tím, že zákonodárce nezahrnul do okruhu osvojovaných i osoby zletilé, uvádí, že v případě osob nezletilých a zletilých osob nemůže být postavení stejné. Nerovnost je dána přirozeně z objektivních důvodů a nedosahuje takové intenzity, aby mohla být posuzována jako protiústavní. Z toho důvodu ÚS shledal návrh krajského soudu jako nedůvodný a nálezenem ze dne 5. 11. 1996, sp. zn. Pl. ÚS 6/96, jej zamítl.

K tomuto rozhodnutí však vyjádřili svá odlišná stanoviska hned dva soudci. Soudce ÚS JUDr. Vladimír Klokočka se s tímto nálezenem neztotožňuje, protože podle něj je redukce možnosti osvojení jen na nezletilé výrazným zásahem státu do soukromoprávní sféry občanů. Odkazuje na čl. 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, který dává státu právo zasahovat do soukromého a rodinného života občanů jen v případech, kdy je to nezbytné ve veřejném zájmu. V případě nepřipuštění osvojení zletilých osob však tento zájem neshledává.

²⁹ „Osvojit lze nezletilého, a to jen je-li mu osvojení ku prospěchu.“

K celkové úpravě a chápání osvojení pak dodává: *„úprava osvojení nezletilých není žádnou výsadou a žádným privilegiem, ale je naopak omezením možnosti osvojení, vazbou na splnění zvláštních podmínek a předpokladů a na součinnost státu. Tato omezení jsou opodstatněná věkem osvojence. Naproti tomu u osob zletilých lze logicky předpokládat, že podmínky osvojení mohou být volnější, než u nezletilých dětí, protože jde o osoby, které jsou schopny právně jednat a rozpoznat své zájmy. Přesto však je logika zákona opačná. Místo volnější úpravy osvojení je osvojení zletilých zakázáno. Tímto zákazem stát, aniž by šlo o nezbytný případ veřejného zájmu, jedná v rozporu s principem minimalizace státního zásahu do osobního a rodinného života a omezuje základní svobody člověka, které nejsou ani zákonodárci k volné dispozici.“*

Zdůraznil také, že v sousedních státech je osvojení zletilého běžnou praxí a tato skutečnost by se měla zohlednit vzhledem k tehdy probíhajícím přípravám na vstup České republiky do Evropské unie. Z těchto důvodů tedy shledal návrh Krajského soudu v Brně za důvodný.

Soudce JUDr. Vladimír Paul vyjádřil s tímto stanoviskem plný souhlas a ještě jej dále rozvedl následující myšlenkou: *„Skutečnost, že zákon samostatně neupravil osvojování zletilých osob, rovněž nelze pokládat za zákaz. Zákon o rodině nikde neuvádí, že adopce zletilých je nepřípustná ani nepoužívá jiného výrazu, který by zákaz činil nepochybným. A tak i zde je nutno vyjít z Listiny základních práv a svobod, z jejího čl. 2 odst. 3, kde se uvádí, že každý může činit, co není zákonem zakázáno. Interpretací, která vedla k zamítnutí návrhu Krajského soudu v Brně, v tomto případě byla porušena práva zletilých osob jako osvojenců či osvojitelů.“*

S tímto druhým názorem si však dovolím nesouhlasit, protože § 65 odst. 2 ZoR je kogentním ustanovením, které na základě jak jazykového, tak teleologického výkladu nemůže být vyloženo jinak než jako zákaz osvojení zletilých. Podle mého názoru je zde tedy splněna podmínka zákonného zákazu, tedy nelze přistoupit k soukromoprávní interpretaci, že je dovoleno vše, co není zákonem zakázáno.

3 Úprava v zákoně č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

3.1 Historické souvislosti

V roce 2000 byly zahájeny z rozhodnutí tehdejšího ministra spravedlnosti JUDr. Otakara Motejla přípravy rekodifikačních prací soukromého práva. Dne 18. dubna 2001 schválila vláda věcný záměr rekodifikace, z kterého byl vytvořen návrh paragrafového znění nového občanského zákoníku.³⁰

Cílem tohoto kodexu je především odklon od socialistických občanských zákoníků platných na našem území a návrat k evropským právním tradicím a také systematice českého práva, která u nás platila před rokem 1948.³¹ Tvůrci OZ si vzali za svůj inspirační zdroj především ABGB, který přizpůsobili potřebám moderní společnosti, a dále také právní úpravy některých jiných evropských států, především německou a italskou.^{32 33} V důsledku toho je rodinné právo znovu začleněno do systematiky práva občanského.

Přijatý věcný záměr se odchýlil od chápání osvojení pouze jako formy náhradní rodinné péče a uložil rekodifikační komisi upravit i institut osvojení zletilé osoby. Již zde se počítalo s jeho dvojí podobou – s osvojením, které je obdobou osvojení nezletilého, a s druhým typem, „*kdy se osvojení jeví jako vhodné k poskytnutí náležitě ochrany právům staré osamělé osoby.*“³⁴ Tyto dva druhy zůstaly zachovány a byly zařazeny do části druhé OZ, upravující rodinné právo.

3.2 Systematika úpravy

Úprava osvojení zletilého je obsažena v ustanoveních §§ 846 – 854 OZ a je systematicky rozdělena do čtyř částí – ustanovení týkající se dobré víry (§ 846), dále úprava obou jeho typů – osvojení zletilého, které je obdobou osvojení nezletilého (v § 847) a které jí není (§§ 848 – 849), za kterými následují ustanovení společná pro celý institut (§§ 850 – 854).

Je zřejmé, že úprava v pouhých devíti paragrafech nemůže komplexně postihnout celou problematiku institutu, proto je nezbytné subsidiárně aplikovat ustanovení o osvojení osob

³⁰ ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vydání. Ostrava: Sagit, 2012, s. 41

³¹ Tamtéž, s. 47

³² ŠVESTKA, Jiří. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 320.

³³ ZUKLÍNOVÁ: *Nový občanský zákoník s aktualizovanou...*, s. 211

³⁴ ELIÁŠ, Karel, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Věcný záměr občanského zákoníku* [online]. Obcanskyzakonik.justice.cz, 10. srpna 2000 [cit. 20. listopadu 2015]. Dostupné na <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/vecny_zamer_OZ_2000.pdf>.

nezletilých, s ohledem na skutečnost, že osvojení zletilého je k adopci nezletilých v poměru speciality.

Zákonodárce postavil před samotná ustanovení tohoto typu osvojení korektiv dobrých mravů.³⁵ Tento paragraf dopadá na oba druhy, avšak není zařazen až na konec úpravy institutu ke společným ustanovením, ale před ni celou. Podle této systematiky je zřejmé, že zákonodárce považuje dotčené ustanovení za generální klauzuli, a tedy za nezbytný předpoklad pro úspěšné osvojení, k jehož zkoumání je nutné přistoupit *a priori*, před rozhodováním o naplnění dalších podmínek stanovených u jednotlivých typů.

Tato úprava *bona fides* je však dle mého názoru nadbytečná. OZ již ve svých úvodních ustanoveních výslovně uvádí v § 2 odst. 3 zákaz výkladu, který by byl v rozporu s dobrými mravy, zákaz zneužití práva v § 8 a v § 6 povinnost poctivého jednání. Jelikož se tato úprava prolíná celým OZ, tedy včetně úpravy práva rodinného, a protože povinností soudů v řízení o osvojení by bylo i v případě absence tohoto ustanovení soulad s dobrými mravy zkoumat, domnívám se, že další zakotvení korektivu dobrých mravů také na tomto místě v OZ již nebylo zapotřebí.

Dále se může jevit poněkud sporným název institutu s ohledem na to, jak OZ pojímá pojmy „svéprávnost“ a „zletilost.“ Důvodová zpráva k § 846 OZ uvádí, že pojmenování bylo zvoleno na základě zvyklostí, protože pojem „osvojení zletilého“ je již zažitý.³⁶ Nad tím si dovoluji poněkud polemizovat, protože, jak jsem již výše uvedla, tento institut nebyl v našem právním řádu znám po dobu téměř 70 let, jeho poslední úprava v ZoO hovořila o osvojení „osob svéprávných“ (viz např. § 2 ZoO) a pojem „osvojení zletilých“ byl až do účinnosti OZ znám pouze v zahraničních právních úpravách. Mám tedy za to, že jelikož OZ navazuje právě na historický ZoO a v zahraničí se pouze inspiruje,³⁷ připadá mi, a to i s ohledem na pojetí zletilosti, nevhodné zvolení tohoto názvu. V § 854 OZ je pak výslovně uvedeno, že se ustanovení o osvojení zletilého použijí i v případě osvojení nezletilého, kterému byla přiznána

³⁵ Jak uvádí HURDÍK, Jan. *Právní slovník*. 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2009, s. 151-152: „Dobré mravy jsou právně významnou hodnotou v právu poměřující právní normy a jejich realizaci buď s mravním smyslem právní úpravy, nebo s ekvitou chápanou buď rovněž jako mravnost, nebo jako požadavek rovných pozic účastníků právních vztahů. D. svým významem nabývají významu základní zásady soukromého práva. D. patří z hlediska obsahového k neurčitým pojmům, z hlediska funkcionálního k pojmům, které jsou užívány částečně jako hodnota v právu, na kterou se právo přímo neodvolává (tedy jako princip ve vlastním smyslu), zásadně však jako norma neurčitěho obsahu, užívaná na základě přímého zákonného odkazu (např. § 3 odst. 1 ObčZ, tady jako tzv. generální klauzule). Posouzení konkrétního obsahu pojmu D. by však mělo náležet soudci aplikujícímu právo. Některé západoevropské právní řády, ale i evropské projekty soukromého práva, namísto principu dobrých mravů v podobném významu užívají principů dobré víry (Good Faith), poctivého obchodního styku (Fair Dealing), rozumnosti (Reasonableness), případně jiných.

³⁶ ZUKLÍNOVÁ: *Nový občanský zákoník s aktualizovanou...*, s. 366

³⁷ Viz důvodová zpráva k OZ, s. 211

plná svéprávnost. Pouhou změnou názvu a jeho návratem k u nás tradiční úpravě by tedy mohlo být toto ustanovení zcela vypuštěno.

Zákon dále pokračuje úpravou jednotlivých typů osvojení zletilé osoby. Ty se liší jak v průběhu řízení a aplikaci ustanovení o osvojení osob nezletilých, tak i ve svých následcích, a z toho důvodu se budu v následujících kapitolách zabývat těmito odlišnostmi.

3.3 Pojem, smysl a účel osvojení zletilého

Stejně jako v případě osvojení nezletilého je i účelem tohoto institutu přijetí cizí osoby za vlastní (§ 794 OZ) a i tato forma je statusovou změnou, která podléhá zápisu do veřejného seznamu (matriky) podle platných právních předpisů. Rozdíl je však stanoven v požadavcích na osobu osvojovaného.

Jak již plyne za samotného názvu institutu, osvojenec musí být zletilý, tedy dovršil osmnáctý rok věku (§ 30 odst. 1 OZ). Zákon zde však neklade požadavek, aby byl zároveň i plně svéprávným, dokonce v § 850 odst. 1 OZ výslovně upravuje, že za osvojence s omezenou svéprávností jedná jeho zákonný zástupce nebo soudem ustanovený opatrovník. Vedle toho ještě § 854 OZ uvádí, že se ustanovení o osvojení zletilého použijí obdobně i na nezletilého, kterému byla přiznána plná svéprávnost. Zde je hovořeno pouze o přiznání svéprávnosti, avšak je třeba dovést, že se toto ustanovení vztahuje i na nezletilé, kteří nabyli plnou svéprávnost *ex lege* uzavřením manželství (dle § 30 odst. 2 OZ), protože tyto osoby by byly, s ohledem na aplikaci § 802 OZ, vyloučeny pro jakoukoli formu osvojení. Osvojencem tedy může být zletilý, bez ohledu na to, zda je či není plně svéprávný, nebo plně svéprávný nezletilý. Naproti tomu osvojitelem může být pouze zletilá osoba, která je plně svéprávná (§ 799 odst. 1 OZ).

V důsledku aplikace ustanovení týkajících se osvojení nezletilých, je i zde nutné použít § 803 OZ, který stanovuje, že mezi osvojitelem a osvojencem musí být přiměřený věkový rozdíl, který zpravidla nemá být menší než 16 let. Tato podmínka nemusí být u nezletilých výjimečně splněna, jestliže je to v souladu se zájmy dítěte a jestliže s tím souhlasí opatrovník, kterým je dítě v řízení zastoupeno. Jelikož v procesu osvojení zletilého není osvojovaný zastoupen, nevyžaduje se zde souhlas opatrovníka, ale postačuje kladný projev vůle osvojovaného.

Na tento předpoklad úspěšné adopce se klade důraz především u osob nezletilých, aby zde byl určitý generační „odstup“ a mohl tak mezi účastníky vzniknout vztah jako mezi rodičem a dítětem. U osob zletilých je tedy ve větší míře aplikovatelná výjimka z této

podmínky, protože zde již není zájem na ochraně dítěte a zajištění jeho vývoje a výchovy, ale je kladen důraz především na soulad s dobrými mravy.³⁸ Z toho důvodu je také volněji vyžadováno jeho striktní dodržení v případě osvojení zletilého, které není obdobou osvojení nezletilého, kde skutečný věkový rozdíl mezi osvojitelem a osvojovaným není podstatný.

Účel osvojení nezletilého je zřejmý, jedná se především o zajištění náhradní rodiny, výchovy a zabezpečení dítěte, aby byl zaručen jeho zdravý vývoj a rozvoj osobnosti. U osvojení zletilých osob tento důvod již z jeho samotné podstaty odpadá, navíc jej nelze určit obecně, neboť se různí podle jeho konkrétního typu, a v souvislosti s tím se liší i důsledky adopce. Zatímco u osvojení podle § 847 OZ je účelem náprava sociální situace, která nastala v rodině osvojence a osvojitele, druhý typ se navrácí k historickému chápání institutu jako prostředku k zajištění pokračování v osvojitelově díle a majetku nebo k jeho zabezpečení ve stáří.³⁹

Oproti osvojení osob nezletilých není adopce zletilého osvojením úplným. I když se oba druhy značně liší a osvojení, které je obdobou osvojení nezletilého, je ve značné míře podobné úplné formě adopce, některá společná ustanovení ji vylučují. Aby bylo osvojení úplné, musely by být zpřetrhány veškeré vazby k biologické rodině a zároveň by muselo dojít k začlenění do rodiny osvojitele.⁴⁰ Neúplnost osvojení zletilého se projevuje jak v oblasti dědické, kde je značná limitace jejich práv oproti biologickým potomkům nebo těm, kteří byli osvojeni jako nezletilí, tak i co se týče zachování subsidiární vyživovací povinnosti k původní rodině.⁴¹

³⁸ SEDLÁK, Petr, ŠMÍD, Ondřej. In HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655 – 975). Komentář*. Praha: C.H.Beck, 2014, s. 780

³⁹ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Rodinné právo*. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 174

⁴⁰ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. 3. vydání. Brno: Masarykova univerzita; Doplněk, 2006, s. 279

⁴¹ KRÁLÍČKOVÁ: *Rodinné právo...*, s. 173

4 Následky společné pro oba typy osvojení zletilého

Tyto následky jsou zakotveny ve společných ustanoveních a vztahují se na celý institut bez ohledu na formu osvojení zletilého a ve srovnání s adopcí osoby nezletilé, která nedosáhla plné svéprávnosti, jsou velmi odlišné. Zákon hovoří o třech důsledcích – prvním z nich je otázka příjmení osvojence, další dva mají dopad do jeho majetkové sféry a jsou typickým projevem neúplného osvojení.⁴²

4.1 Příjmení

U obou typů osvojení zletilého, na rozdíl od osvojení osob nezletilých, není změna příjmení osvojence důsledkem *ex lege*. Ta však není zákonem zakázána a je umožněna na základě projevu vůle subjektů osvojení. Pokud tedy osvojenec chce nosit osvojitelovo příjmení, má dvě možnosti - připojit je ke svému nebo změnit si své dosavadní příjmení.⁴³

První případ je výslovně upraven v § 851 OZ. Zde je definována nezbytná podmínka pro připojení osvojitelova příjmení k příjmení osvojence, kterou je osvojitelův souhlas. Zákon dále vyžaduje svolení manželů jak osvojitele, tak osvojence, pokud jejich manželství stále trvá a pokud používají manželé společné příjmení. Tato změna však má důsledky pouze pro osvojence, na příjmení jeho manžela ani potomků vliv nemá.⁴⁴

Na tuto situaci reaguje také zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení (dále jen „MatZ“) v § 70 odst. 1 písm. e), kdy osvojení připouští jako jednu z taxativně vyjmenovaných podmínek pro možnost používání více příjmení. Na tomto místě nerozlišuje, jestli se jedná o důsledek rozhodnutí soudu v případě osvojení nezletilého, nebo projevu vůle osvojence a osvojitele.

Druhý způsob nevyplývá ze soukromého práva, ale z MatZ a jeho úpravy v § 72 a následujících. Tato situace nastává v případě, kdy osvojenec nechce jen připojit osvojitelovo příjmení, ale chce jej zaměnit za své dosavadní. Zde se již nevyžaduje, aby se změnou souhlasil osvojitel, ani jeho manžel, změna nemusí mít ani souvislost s osvojením. Přesto zde existují určité limity. Zůstává zachováno svolení manžela osvojence, jestliže jejich manželství trvá a mají společné příjmení, protože v takovém případě má změna příjmení dopad i na něj a jejich nezletilé potomky (§ 73 odst. 2 MatZ).⁴⁵ Změnu příjmení je možné povolit jen na

⁴² ZUKLÍNOVÁ, Michaela. In ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II (§ 655 až 975)*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 436

⁴³ ZUKLÍNOVÁ: *Nový občanský zákoník s aktualizovanou...*, s. 369

⁴⁴ SEDLÁK, ŠMÍD: *Občanský zákoník...*, s. 793

⁴⁵ Tamtéž, s. 794

žádost fyzické osoby (§ 72 odst. 1 MatZ), a to mimo jiné v případech, kdy je pro to vážný důvod (§ 72 odst. 2 MatZ). Jelikož „vážný důvod“ je neurčitým právním pojmem,⁴⁶ je pak na úvaze matričního úřadu, jak jej v konkrétní věci posoudí, a tudíž jestli za něj bude považována i skutečnost, že došlo osvojení.

Toto pojetí změny příjmení mi připadá poněkud nedořešené s ohledem na to, že v případě, kdy si osvojenec chce ke svému dosavadnímu příjmení připojit příjmení osvojitelovo, s důsledky jen pro něj samotného, je vyžadován souhlas jak osvojitele, tak i jeho manžela (za výše uvedených podmínek). Vedle toho stojí situace, kdy chce osvojovaný nosit pouze osvojitelovo jméno, a to s následky i pro jeho manžela a nezletilé děti, může tak učinit i bez osvojitelova vědomí. Podle mého názoru je tato druhá situace, dá se říct, závažnější a domnívám se, že MatZ dostatečně nereagoval na znovuoobnovení tohoto institutu a měl by se tedy v této oblasti přizpůsobit tak, aby *de lege ferenda* byly pro obě tyto možnosti změny příjmení v důsledku osvojení stanoveny alespoň rovné podmínky.

4.2 Vyživovací povinnost a právo na výživné

Vyživovací povinnost osvojence vůči jeho předkům a potomkům právní mocí osvojení zaniká.⁴⁷ Je však nutné zmínit, že se z ní tímto způsobem nelze vyvázat,⁴⁸ protože zůstává zachována subsidiárně ve vztahu k jiným jejím druhům.⁴⁹ Přetrvává pouze v případě a jen v tom rozsahu, v jakém jí nejsou schopny dostát jiné osoby, nebo když takové osoby vůbec nejsou.⁵⁰ V důsledku toho může také již jednou zaniklá znovu vzniknout, když ji jiné osoby už nadále nejsou způsobilé plnit nebo když jim povinnost zanikne.⁵¹

V této situaci je však nutné rozlišovat potomky osvojence, kteří se narodili před osvojením a kteří až po něm, protože výše uvedené se vztahuje jen na ty, kteří spadají do první skupiny. Tato skutečnost sice postrádá výslovnou zákonnou úpravu, avšak vyplývá ze

⁴⁶ Jak vysvětluje HENDRYCH, Dušan. *Právní slovník...*, s. 517-518: „*Neurčité právní pojmy jsou ty, jejichž obsah nelze přesně jevově vymezit a dostatečně právně definovat. Jejich aplikace vždy závisí na odborném posouzení v každém jednotlivém případě. Zákonodárce vytváří veřejné správě prostor, aby zhodnotila, zda konkrétní situace patří do rozsahu určitého N.; současně však dbá na to, aby v zákonech byly alespoň uvedeny některé charakteristické znaky N., popř. umožňuje tak učinit v prováděcím předpise.*“

⁴⁷ KRÁLÍČKOVÁ: *Rodinné právo...*, s. 178

⁴⁸ ELIÁŠ, Karel, HAVEL, Bohumil, BEZOUŠKA, Petr a kol. *Občanské právo pro každého. Pohledem (nejen) tvůrců nového občanského zákoníku*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 188

⁴⁹ ZUKLÍNOVÁ: *Občanský zákoník. Komentář...*, s. 437

⁵⁰ § 853 odst. 1 OZ

⁵¹ KRÁLÍČKOVÁ: *Rodinné právo...*, s. 178

samotné podstaty věci, poněvadž vyživovací povinnost k později narozeným dětem se řídí obecnou úpravou obsaženou v § 910 a následujících OZ.⁵²

Co se týče práva na výživné, které má osvojenec vůči svým předkům nebo potomkům, to zůstává zachováno opět jen v tom rozsahu, v jakém není osvojitel schopen svou vyživovací povinnost plnit,⁵³ takže i v tomto případě je ve vztahu k původní rodině zachována pouze subsidiarita.

4.3 Dědické právo

Dalo by se říct, že to jsou právě důsledky v oblasti dědického práva, které jsou hlavním důvodem pro využívání institutu.⁵⁴ Tyto však nastávají jen pro osvojence a osvojitele vůči němu nebo jeho potomkům v tomto kontextu žádné nároky nevznikají.

Právní mocí rozhodnutí o osvojení se osvojenec stává dědicem v první zákonné dědické třídě po osvojiteli (§ 853 odst. 2 OZ). Z toho vyplývá, že osvojenec, bez ohledu na formu osvojení, je v rámci dědického řízení postaven na roveň osvojitelovým potomkům, dědí s nimi v rámci první třídy podle § 1635 odst. 1 OZ a stává se také nepominutelným dědicem.⁵⁵

Oproti ostatním osvojitelovým potomkům je však zletilý osvojenec znevýhodněn a jeho práva značně limitována, protože, jak je dále uvedeno v § 853 odst. 2 OZ, osvojením nevstupuje do dědického práva vůči jiným osobám než po osvojiteli. V jeho případě je tedy vyloučena aplikace ustanovení § 1635 odst. 2 OZ upravující situaci, kdy by dědili místo něj jeho potomci, tedy institut reprezentace v rámci dědických skupin.⁵⁶ Tato skutečnost je významnou odlišností oproti osvojení nezletilého, kdy osvojenec nabývá rovná dědická práva jako osvojitelovi potomci, bez těchto omezení.

Z pohledu dědického práva a nároků z něj plynoucích vůči biologické rodině je však nutné rozlišovat, o jakou formu osvojení zletilého se jedná. V případě osvojení, které je obdobou nezletilého, zanikají práva a povinnosti vyplývající z jejich příbuzenského poměru, s výjimkou těch, které jsou uvedeny v § 853 OZ, tedy týkajících se vyživovací povinnosti, a z toho důvodu je vyloučeno, aby osvojenec vznášel dědické nároky vůči původní rodině.

Naproti tomu stojí druhý typ osvojení zletilého, které není obdobou osvojení nezletilého. V tomto případě se neaplikuje ustanovení § 833 OZ, v důsledku čehož vazby na původní rodinu nezaniknou. To má za následek, že osvojenec je stále zákonným dědicem po

⁵² SEDLÁK, ŠMÍD: *Občanský zákoník II...*, s. 798

⁵³ § 853 OZ

⁵⁴ FRINTA: *Osvojení (nejen) v návrhu...*, s. 971

⁵⁵ SEDLÁK, ŠMÍD: *Občanské právo II...*, s. 799

⁵⁶ Tamtéž

původní rodině a vedle toho mu vzniká i nárok z titulu zákonného dědice v první třídě po osvojiteli.^{57 58}

4.4 Následky osvojení pro potomky osvojení

V souvislosti s právními následky osvojení nelze opominout také dopad, který má tato skutečnost na již existující potomky osvojení. U osvojení zletilého však nelze aplikovat obecnou úpravu pro adopci osob nezletilých, které nejsou plně svéprávné, jež v § 834 OZ uvádí, že se účinky osvojení dítěte, které je rodičem, vztahují bez dalšího také na jeho potomky.

Adopce zletilých, resp. plně svéprávných osob má vlastní úpravu v § 852 OZ, kde jsou rozlišováni potomci, kteří se narodili až po právní moci rozhodnutí o osvojení, a ti, kteří se narodili před tímto okamžikem. Pro první z nich má osvojení právní následky *ex lege*, naopak v rámci druhé skupiny má účinky jen pro ty z nich, kteří vyjádřili s osvojením svůj souhlas. Tato konstrukce byla zvolena především proto, že potomci zletilých osvojenčů mohou mít již v době osvojení vlastní rodiny⁵⁹ a skutečnost, že došlo k osvojení jejich rodiče, může mít výrazný dopad do jejich právní sféry.

V případě, že má osvojovaný více potomků, každý z nich vyjadřuje své stanovisko samostatně. Může pak tedy nastat situace, kdy pro některé ze sourozenců osvojení má právní následky a naopak u jiných zůstává zachován právní stav, jako by k adopci jejich rodiče nedošlo.

Zákon však již neposkytuje odpověď na otázku, jakým způsobem potomci svůj souhlas udělují, nestanovuje ani věkovou hranici, od které jej mohou relevantně vyjádřit. U zletilých potomků, kteří jsou plně svéprávní, v této oblasti nevyvstává žádný problém, nutné je však blíže se zabývat těmi, kteří plnou svéprávnost ještě nenabýli.

S ohledem na to, že OZ postrádá právní úpravu souhlasu nezletilých potomků osvojovaného, je nezbytné nahlédnout do jeho obecné části, konkrétně do § 10 odst. 1, v němž je zakotvena zásada *analogia legis*.⁶⁰ Za nejbližší úpravu je možné považovat souhlas ne plně svéprávného osvojovaného s jeho osvojením, upravený v § 806 a následujících OZ. Zde je zakotveno, že dítě starší dvanácti let je zpravidla schopno samostatně vyjádřit své stanovisko k vlastnímu osvojení (§ 806 OZ). Jestliže zákonodárce považuje osobu v tomto

⁵⁷ Tamtéž, s. 786

⁵⁸ CELLAR, Milan. Důsledky osvojení pro dědické právo. *Ad Notam*, 2015, roč. 21, č. 5, s. 9

⁵⁹ ELIÁŠ: Nový občanský..., s. 369

⁶⁰ „Nelze-li právní případ rozhodnout na základě výslovného ustanovení, posoudí se podle ustanovení, které se týká právního případu co do obsahu a účelu posuzovanému právnímu případu nejbližšího.“

věku za dostatečně způsobilou k rozhodnutí o jeho adopci, pak lze předpokládat, že stejně staré dítě je způsobilé samostatně posoudit i následky, které pro něj plynou z osvojení jeho rodiče, a relevantně se k tomuto vyjádřit.⁶¹ Tento postup je však vyloučen v případě, kdy je mimo jakoukoli pochybnost, že vyžadování osobního souhlasu dítěte je v zásadním rozporu s jeho zájmy, nebo že není schopno posoudit jeho důsledky (§ 806 OZ).

V případě, že je potomek osvojenice mladší dvanácti let, aplikuje se analogicky § 807 OZ. Ten stanovuje, že takovému dítěti soud za účelem vyslovení jeho souhlasu, případně nesouhlasu, jmenuje opatrovníka, kterým zpravidla bývá orgán sociálně-právní ochrany dětí (dále jen „OSPOD“).

Obdobně je třeba postupovat i ohledně zletilých potomků, kteří nejsou z rozhodnutí soudu plně svéprávní. Jestliže v rozsudku o omezení svéprávnosti není vyloučena jejich způsobilost v této věci rozhodnout, mohou svůj souhlas nebo nesouhlas samostatně vyjádřit. V opačném případě je mu soudem jmenován zvláštní opatrovník pouze za účelem vyslovení jeho stanoviska v rámci řízení, protože tato záležitost je vyloučena z kompetence obecného opatrovníka (viz § 458 OZ).⁶²

S ohledem na to, že potomci osvojenice jsou účastníky řízení o osvojení (§ 448 ZŘS), zjišťuje se jejich stanovisko v rámci dokazování, a to jejich obligatorním výsledkem, pokud to umožňuje jejich rozumová a volní vyspělost (§ 450 ZŘS). Před samotným výsledkem však musí být náležitě poučeni o účelu, obsahu i důsledcích jejich souhlasu (§ 806 odst. 2 OZ *per analogiam*), čímž je jim poskytována zvýšená ochrana s ohledem na jejich nedostatek zkušeností oproti osobám zletilým.

Souhlas s adoptí rodiče má důsledky i v oblasti již zmiňovaného dědického práva. Potomci osvojenice, na které se vztahují následky osvojení, vstupují mimo jiné také do dědických práv osvojenice vůči osvojiteli. U osvojení zletilého je sice vyloučena reprezentace, avšak za určitých okolností může nastat i situace, kdy budou dědit po osvojiteli, a to dokonce v první zákonné třídě. To je možné v případě, kdy osvojenec zemře dříve než osvojitel, potom jeho potomci, pro které má osvojení právní následky, nabývají dědických práv podle § 1635 odst. 2 OZ.⁶³

⁶¹ SEDLÁK, ŠMÍD: Občanský..., s. 796

⁶² Tamtéž

⁶³ Tamtéž, s. 799

5 Osvojení zletilého, které je obdobou osvojení nezletilého

První typ osvojení zletilého, upravený v § 847 OZ, je velmi blízký osvojení osob nezletilých a řeší situace, kdy již mezi osvojitelem a osvojencem existuje vztah jako mezi rodičem a dítětem. Oproti nezletilým je však významný rozdíl v postavení právních rodičů osvojence (pozn. autora: zákon sice hovoří o „pokrevních“ rodičích, avšak toto označení není zcela přesné a vhodnější je hovořit o rodičích právních, případně matrikových). Na rozdíl od osvojení nezletilých se zde nevyžaduje jejich souhlas, protože toto jejich právo zaniká dosažením zletilosti dítěte. Přesto nejsou z procesu zcela vyloučeni, naopak zákon v odstavci druhém uvádí jako překážku osvojení rozpor s jejich odůvodněným zájmem. Jak uvádí doc. Zuklínová v důvodové zprávě k OZ: *„Odůvodněný zájem pokrevních rodičů zde představuje objektivní zábranu osvojení zletilého tam, kde pro pokrevní rodiče hraje jejich biologický, rodičovský vztah ještě stále zásadní roli, kterou nelze pominout bez dalšího a která je v právní úpravě osvojení nezletilého zohledněna naprosto prvořadě.“*⁶⁴ Tento zájem nelze generalizovat ani uvádět exemplárně, je třeba jej vždy posuzovat individuálně v každém konkrétním případě.

Tento požadavek bezrozpornosti se zájmem rodičů jim poskytuje vyšší ochranu oproti obecné dikci § 846 OZ vyžadující soulad s dobrými mravy. Rodiče tedy dosažením zletilosti, případně plné svéprávnosti, jejich potomka pozbývají právo udělit souhlas nebo nesouhlas s osvojením, avšak určitá míra zajištění jejich práv přesto zůstává zachována.⁶⁵ Na to pak navazuje procesní úprava v zákoně č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních (dále jen „ZŘS“), kde jim není přiznáno postavení účastníků řízení, jako je tomu v případě řízení o adopci nezletilých, ale je zakotvena alespoň povinnost vyslechnout je.

S ohledem na to, že úprava osvojení zletilého není svébytná a je nezbytné aplikovat i ustanovení primárně určená pro osoby nezletilé, použije se i zde § 801 OZ, který stanovuje soudu povinnost zkoumat, jestli osvojení není v zásadním rozporu s nemajetkovými zájmy osvojencových potomků. Tato podmínka tedy není výslovně uvedena v § 847 OZ ani v ustanoveních společných, avšak je nutné ji zde také zařadit.

Dále zákonodárce oproti osvojení nezletilých omezil možné případy tohoto typu adopce taxativním výčtem a stanovil celkem čtyři důvody, pro něž je možné osvojit zletilého touto formou. V řízení o osvojení pak musí být vždy prokázán alespoň jeden z nich, jedná se tedy o výčet alternativní.⁶⁶

⁶⁴ ZUKLÍNOVÁ: Občanský zákoník. Komentář..., s. 426

⁶⁵ SEDLÁK, ŠMÍD: Občanský zákoník..., s. 773 - 774

⁶⁶ Tamtéž, s. 769

Důvody pro zahájení řízení o osvojení zletilého, které je obdobou osvojení nezletilého, vyjmenované v odstavci prvním § 847 OZ, jsou následující:

- a) přirozený sourozenec osvojovaného byl osvojen tímž osvojitelem,
- b) v době podání návrhu na osvojení byl osvojovaný nezletilý,
- c) osvojitel pečoval o osvojovaného jako o vlastního již v době jeho nezletilosti nebo
- d) osvojitel hodlá osvojit dítě svého manžela,

a je možné je rozdělit do dvou kategorií. První, písm. a), c) a d), slouží k vytvoření souladu mezi sociální situací a právním stavem, druhá uvedená pod písm. b) pak řeší případ, kdy nebylo možné z jakýchkoli příčin, objektivních nebo subjektivních, dokončit již zahájené řízení o osvojení před dosažením zletilosti osvojovaného.⁶⁷

Účelem prvního důvodu je zachování rodinných vazeb mezi sourozenci. Jeho využitelnost nastává především v situacích, kdy již byl osvojen nezletilý sourozenec osvojence, nebo při osvojování celé sourozenecké skupiny zahrnující nejen nezletilé, ale také plně svéprávné jedince.⁶⁸ S ohledem na nutnost aplikace ustanovení o adopci nezletilých je i zde nezbytným předpokladem kladného rozhodnutí o osvojení, aby mezi každým ze sourozenců a osvojitelem, případně osvojiteli, vznikl obdobný vztah jako mezi rodičem a dítětem (§ 795 OZ). V případě, že by tento požadavek nebyl u některého z nich splněn, nebylo by možné jej tímto způsobem do rodiny začlenit.

Druhý důvod se z pohledu čistě jazykového výkladu může jevit poněkud problematickým, protože by v konečném důsledku mohlo docházet ke krácení práv matrikových rodičů osvojovaného. V řízení o adopci nezletilého je obligatorním předpokladem souhlas jeho rodičů, u této formy však postačuje pouze jejich výslech a prokázání bezrozpornosti s jejich odůvodněným zájmem, nevzniká jim ani procesní účastenství (viz dále), je zde tedy nižší forma jejich začlenění. Z toho důvodu by mohly být vyvíjeny snahy o obcházení zákona a jím stanovené vyšší ochrany pro rodiče nezletilých dětí podáním návrhu na osvojení tzv. na poslední chvíli. Ze stejného důvodu by bylo možné podávat i návrhy zcela bezdůvodné, protože zákon výslovně neřeší tyto případy a stanovuje jako požadavek pouhé podání v době nezletilosti osvojovaného. S ohledem na to se nelze spokojit pouze s gramatickým výkladem, ale je nezbytné přistoupit k výkladu teleologickému a zaměřit se tedy na účel ustanovení. Z toho vyvstává povinnost soudců posuzovat v každém jednotlivém případě, jestli touto formou nedochází k jednání *contra legem*.

⁶⁷ SEDLÁK, ŠMÍD: Občanský zákoník..., s. 769

⁶⁸ ZUKLÍNOVÁ: Občanský zákoník. Komentář..., s. 424

Třetí způsob v sobě zahrnuje dvě podmínky, které musí být naplněny kumulativně, a to jednak způsob péče o osvojovaného a také časový úsek, kdy probíhala. Je zde přitom vyžadována nejen určitá kvalita péče, zahrnující mj. starost o zdraví a výchovu, zajištění rozumového a mravního vývoje, ale také snaha osvojitele pečovat o osvojovaného jako o vlastního, a to vše v době před dosažením jeho zletilosti.⁶⁹ Zákon nestanovuje žádnou minimální délku, po kterou by se osvojitel musel o osvojence starat, ale z logiky věci vyplývá, že se musí jednat o dobu dostatečnou pro to, aby zde mezi nimi vznikl vztah jako mezi rodičem a dítětem, a zpravidla kontinuální.

Posledním a také nejčastějším případem, který je ve více než padesáti procentech důvodem podání návrhu na zahájení řízení o osvojení zletilého,⁷⁰ je situace, kdy manžel biologického rodiče osvojence hodlá adoptovat jeho dítě. Zde není vyžadována jakákoli péče o osvojence ani společná domácnost, postačuje pouhý fakt, že je osvojitel manželem rodiče osvojovaného. I tady je však nutné použít ustanovení o osvojení nezletilého.

Tento důvod se jeví na první pohled jako bezproblémový, avšak teorie s praxí si v této situaci již odporují, a to v otázce úmrtí manžela osvojitele, který je rodičem osvojovaného. Autoři komentáře k občanskému zákoníku zastávají názor, že je nepodstatné, jestli je tento manžel naživu či nikoli, a „*je třeba pojem manžel vykládat i jako pozůstalý manžel.*“⁷¹ S tímto se však Okresní soud v Hradci Králové (dále jen „OS v HK“) ve svém rozsudku ze dne 24. 4. 2014, sp. zn. 20 C 31/2014, neztotožnil a rozhodl, že v takovém případě nemá osvojitel právní postavení manžela rodiče osvojovaného, ale je tzv. jinou osobou ve smyslu § 800 odst. 1 věty druhé OZ, protože manželství zaniklo z důvodu úmrtí matky osvojence.

Tato změna v osobě osvojitele má však zákonný důsledek spočívající ve vypuštění zápisu o druhém rodiči z matričních záznamů, takže by v tomto konkrétním případě došlo k vymazání zemřelé matky osvojence z jeho rodného listu. Při svém rozhodování OS v HK konstatoval, že taková striktní aplikace § 800 OZ je zcela proti logice věci a vede „*ke zjevně absurdním důsledkům,*“ rozhodl tedy o ponechání tohoto zápisu. Osobně se v této věci přiklání k názoru autorů komentáře, protože tímto směrem s největší pravděpodobností směřoval i úmysl zákonodárce.

V posledním odstavci paragrafu týkajícího se osvojení zletilého, které není obdobou osvojení nezletilého, je zakotveno, že se ustanovení o osvojení nezletilých použijí v tomto případě obdobně, s výjimkou výslovně vyloučených. Podle čl. 41 Legislativních pravidel

⁶⁹ SEDLÁK, ŠMÍD: Občanský zákoník..., s. 771

⁷⁰ ZUKLÍNOVÁ: Občanský zákoník. Komentář..., s. 425

⁷¹ SEDLÁK, ŠMÍD: Občanský zákoník..., s. 773

vlády ⁷² se pojem „obdobně“ vykládá tak, že se aplikují v jejich plném rozsahu. Tento výklad však není zcela přesný a je vždy nutné zkoumat účel každého jednotlivého odstavce, zda jej u osob zletilých lze či nelze aplikovat, případně v jakém rozsahu.

Příkladem neaplikovatelnosti některých institutů typických pro nezletilé pak může být otázka souhlasu rodičů s osvojením jejich dítěte, tzv. preadopční péče nebo vykonávání dohledu nad úspěšností osvojení ze strany Orgánu sociálně právní ochrany dětí. Vedle ustanovení, která jsou vyloučena přímo zvláštním postavením osvojovaného, nelze použít ani úpravu pro nezletilé v případech, kdy má osvojení zletilého svou vlastní, která je k této obecné ve vztahu speciality. Jedná se pak především o následky, které má adopce na děti osvojence, úpravu příjmení nebo vyživovací povinnost.

⁷² Legislativní pravidla vlády schválená usnesením vlády ze dne 19. března 1998 č. 188, ve znění usnesení vlády ze dne 15. prosince 2014 č. 1050

6 Osvojení zletilého, které není obdobou osvojení nezletilého

Oproti předchozímu typu je osvojení, které není obdobou osvojení nezletilého, institutem sporadickým. Jak již plyne ze samotného názvu, jedná se o pojetí zcela odlišné od předchozího typu a spíše než osvojení nezletilého se blíží jeho historickému chápání, kdy adopte sloužila primárně k zachování majetkových vztahů.

Jeho mimořádnost plyne již z dikce § 848 odst. 1 OZ, kde se výslovně říká, že osvojit touto formou lze jen výjimečně. V souvislosti s tím jsou zde stanoveny podmínky, které jeho mimořádný charakter podtrhují.

První z nich požaduje, aby osvojení nebylo na újmu důležitých zájmů potomků subjektů osvojení. Oproti předcházejícímu typu se zde již nehledí na zájmy pokrevních rodičů, ale na děti osvojitele a osvojovaného, přičemž postačuje újma na jedné z těchto stran. Zájem rodičů osvojovaného zde není podstatný, protože na ně skutečnost, že došlo k osvojení jejich dítěte, nemá výrazný vliv. Rozdílem také je, že zákon zde hovoří o „důležitých“ zájmech vedle zájmů „odůvodněných,“ které jsou vyžadovány u osvojení, které je obdobou osvojení nezletilého. V praxi se však tyto pojmy nebudou rozlišovat, protože každý důležitý zájem je v rámci dokazování také potřeba řádně odůvodnit.⁷³ V tomto případě se nebude aplikovat ustanovení § 801 OZ⁷⁴ určené primárně nezletilým osvojencům, v důsledku čeho může být tento zájem potomka osvojitele i v oblasti majetkové, především ohledně jeho subjektivního instatutního práva, protože osvojením se snižuje jeho zákonný podíl v první dědické třídě.⁷⁵

Druhá pak zdůrazňuje výjimečný charakter institutu, kdy je osvojení přípustné jen „z důvodů hodných zvláštního zřetele.“ Tyto důvody, stejně jako otázka odůvodněného zájmu rodičů u obdoby nezletilých, jsou tzv. neurčitým právním pojmem, a proto je nelze generalizovat. Jak ale uvádí důvodová zpráva, tento typ osvojení přichází v úvahu především, když osvojitel nemá vlastní potomky nebo pokračovatele ve svém díle, např. uměleckém, vědeckém nebo řemeslném. Dále dopadá také na případy, kdy osvojitel sice vlastní děti má, avšak ty neprojevují zájem v jeho práci pokračovat, nejeví zájem o něj samotného nebo jsou z důvodu velké vzdálenosti nedosažitelní,⁷⁶ případně mu neposkytují náležitou pomoc ve stáří. Další situace může nastat, jestliže se mezi osvojitelem a osvojencem vytvořil vztah jako mezi rodičem a dítětem a nelze skutkový stav podřadit pod nějakou z podmínek pro osvojení

⁷³ SEDLÁK, ŠMÍD: Občanský zákoník..., s. 781

⁷⁴ „Osvojuje-li osoba, která je rodičem, soud zhodnotí, není-li osvojení v zásadním rozporu se zájmy dětí osvojitele; majetkové zájmy nejsou pro posouzení rozhodující.“

⁷⁵ ZUKLÍNOVÁ: Občanský zákoník..., s. 428

⁷⁶ ZUKLÍNOVÁ: Nový občanský..., s. 367

podle § 847 OZ.⁷⁷ Tyto příklady by tedy v praxi bylo možné označit za důvody hodné zvláštního zřetele, avšak je vždy nutné je posuzovat individuálně v kontextu každého jednotlivého případu.

Poslední zákonnou podmínkou pak je přínosnost osvojení, a to pro oba subjekty navzájem, nebo v odůvodněných případech alespoň pro jednoho z nich. Ze zákonné dikce vyplývá, že tato druhá situace by měla být zcela ojedinělou a bude potřeba ji vždy řádně odůvodnit. V rámci zkoumání tohoto požadavku přichází na řadu nejspíše nejtěžší práce ze strany soudu, tedy posouzení, zda zde existuje skutečný přínos a nejedná se jen o snahu o zneužití institutu jedním z účastníků řízení k újmě druhého z nich, a v konečném důsledku tedy k porušování dobrých mravů.

Jelikož tento druh osvojení zletilého je typickým příkladem tzv. neúplné adopce, má právní následky jen pro osvojitele a osvojence. Výjimkou jsou, jak jsem již uvedla výše, potomci osvojovaného, kteří se narodili až po osvojení, a také ti, kteří se narodili dříve, ale dali k němu souhlas. V souvislosti s tím jsou také následky osvojení vymezeny negativně, a to tak, že osvojení nevznikají žádné příbuzenské vztahy ani majetkové nároky vůči členům osvojitelovy rodiny, naopak zůstávají zachovány veškeré vazby a práva k jeho původní rodině.⁷⁸ Osvojení pak vzniká podle společných ustanovení nárok na výživné a také nároky plynoucí z dědického práva. Je však nutné zdůraznit, že tyto důsledky jsou pouze jednostranné, tedy jen osvojovaného vůči osvojiteli. Osvojitel vůči němu žádná majetková práva nenabývá, protože taková situace by byla v rozporu s dobrými mravy.⁷⁹ Tato úprava důsledků v § 849 OZ je nejvýraznější odlišností oproti předchozímu typu, který je obdobou osvojení nezletilého.

Jak vyplývá z výše uvedeného, osvojení je tedy přínosné především pro osvojovaného, a to hlavně po stránce majetkové. Typickou výhodou pro osvojitele je potom právě získání právního nástupce, pokračovatele v jeho díle, případně zajištění pomoci ve stáří nebo v nemoci. Z tohoto pohledu je ale možné, že budou vyvíjeny snahy o zneužívání institutu např. v případě velmi starých lidí, kteří nejsou schopni uvědomit si důsledky osvojení a jsou náchylní k důvěřivosti. Proto je nezbytné, aby soud důsledně zkoumal skutečný úmysl obou stran a přínos pro každou z nich.

Docentka Králíčková ve své publikaci uvádí jako jeden z příkladů, kdy je osvojení přípustné, jestliže zde existuje přínosnost pouze pro jednu ze stran, situaci, kdy nemajetní

⁷⁷ KRÁLÍČKOVÁ: Rodinné právo..., s. 176

⁷⁸ § 849 OZ

⁷⁹ ZUKLÍNOVÁ: Občanský zákoník..., s. 431

manželé mají vztah s osvojovaným obdobný poměru rodič - dítě, protože v takové situaci z osvojení budou mít prospěch pouze oni v podobě zaopatření ze strany osvojence.⁸⁰ S touto ukázkou si dovolím nesouhlasit, protože dle mého názoru je v rozporu se zákonnou úpravou. Pojem „zaopatření“ bývá zpravidla vykládán ve smyslu majetkovém a jak jsem již uvedla, poslední věta § 849 odst. 1 OZ výslovně uvádí, že osvojiteli nevznikají vůči osvojenci žádná majetková práva. Za takových okolností by tedy pozitivem plynoucím z osvojení pro osvojitele nemohl být nárok na výživné po adoptovaném, ale jedině péče o ně a jejich majetek v případě nemoci či nemohoucnosti ve stáří.

Zákon dále uvádí, že ustanovení o osvojení nezletilých se použijí přiměřeně (§ 848 odst. 2 OZ). Podle čl. 41 odst. 2 Legislativních pravidel vlády to znamená, že se tato úprava použije volněji. Je tedy opět nutné vždy zkoumat jednak to, jestli neexistují zvláštní pravidla pro osvojení zletilého, která by vylučovala obecnou úpravu pro adopci nezletilých, ať již v paragrafech týkajících se pouze tohoto typu adopce nebo v ustanoveních společných,⁸¹ a vedle toho i aplikovatelnost této generální úpravy, protože již ze samotné podstaty institutu je zřejmé, že ne všechna ustanovení určená nezletilým lze aplikovat i na osoby zletilé, případně svéprávné, a velmi často si odporují. U tohoto typu osvojení zletilého jsou odlišnosti od nezletilých ještě výraznější, v důsledku čehož dochází k vyloučení aplikace většího počtu ustanovení než v případě jeho předchozí formy.

U tohoto typu není vyžadováno, aby zde existovalo soužití mezi osvojencem a osvojitelem, nevyžaduje se zde ani péče o jednoho z nich. S ohledem na použití ustanovení o osvojení osob nezletilých by se i pro tento typ měl aplikovat § 795 OZ upravující vznik vztahu mezi účastníky obdobný poměru mezi rodičem a dítětem. Je však nutné zaměřit se právě na význam institutu, kterým je především zajištění právního nástupce osvojitele, případně zajištění jeho pomoci v nemoci a ve stáří.⁸² S ohledem na to není nezbytná aplikace zmíněného ustanovení, které má primárně sloužit k nápravě narušených rodinných vazeb a zajištění řádného vývoje osvojeného ve fungující rodině, protože již ze samé podstaty institutu tato hmotněprávní podmínka odpadá.

⁸⁰ KRÁLÍČKOVÁ: Rodinné právo..., s. 177

⁸¹ Vyjádření zásady „*lex specialis derogat legi generalis*“

⁸² ZUKLÍNOVÁ: Nový občanský..., s. 367

7 Procesní úprava osvojení zletilého

7.1 Právní úprava řízení

Procesní stránka osvojení zletilého je zakotvena především v ZŘS, kde je upravena v hlavě páté týkající se řízení ve věcech rodinněprávních, odděleně od osvojení osob nezletilých. Na tomto místě se již nezohledňuje hmotněprávní dělení na jednotlivé typy, avšak je upraveno jednotně pro ně oba. ZŘS nereflektuje ani skutečnost, že se podle OZ užití přiměřeně, příp. obdobně ustanovení určená pro osvojení nezletilého a sám jejich aplikaci ve své úpravě nepředpokládá.

Nelze však říci, že celé řízení o osvojení zletilých je zakomponováno pouze do ZŘS, poněvadž OZ není z pohledu právní teorie čistě hmotněprávním předpisem, protože obsahuje také celou řadu procesních ustanovení. Jako příklad lze uvést třeba § 850 OZ upravující procesní způsobilost osvojence s omezenou svéprávností nebo otázku zrušení osvojení v § 840 a násl. OZ. Z toho důvodu nelze v rámci řízení o osvojení oddělit úpravu v ZŘS a OZ a je nutné je vždy aplikovat zároveň.

Vedle toho se použije ještě třetí právní předpis, kterým je zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád (dále jen „OSŘ“). Tento zákon je k ZŘS ve vztahu subsidiarity, jak plyne z § 1 odst. 2 ZŘS⁸³ a také z jeho odstavce třetího, který zakotvuje tzv. zbytkovou subsidiaritu.⁸⁴ OSŘ se tedy aplikuje jen komplementárně, avšak nelze jeho aplikaci opomenout.

7.2 Charakteristika a zahájení řízení o osvojení

Již ze samotného zařazení tohoto řízení do ZŘS, nikoli do OSŘ, vyplývá, že se nejedná o typický spor.⁸⁵ Řízení o osvojení zletilého je procesem nesporným,⁸⁶ pro který je charakteristické, že je ovládán zásadou vyšetřovací, vyjádřenou v § 20 odst. 1 ZŘS.

Věcně a místně příslušným k rozhodování je okresní soud (§ 9 odst. 1 OSŘ), v jehož obvodu má osvojovaný bydliště, případně, v jehož obvodu se zdržuje (§ 85 odst. 1 OSŘ ve spojení s § 445 ZŘS). Na základě zásady *perpetuatio fori* je takto stanovená příslušnost podle okolností, které byly rozhodné pro její určení při zahájení řízení, zachována až do jeho

⁸³ „Nestanoví-li tento zákon jinak, použije se občanský soudní řád.“

⁸⁴ „Nevyplývá-li z povahy jednotlivých ustanovení něco jiného, použijí se ustanovení tohoto zákona vedle občanského soudního řádu.“

⁸⁵ Důvodová zpráva k zákonu č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

⁸⁶ DÁVID, Radovan. In LAVICKÝ, Petr a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Zákon o veřejných rejstřících právnických a fyzických osob (Řízení ve věcech veřejného rejstříku). Praktický komentář.* Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 761.

skončení. Jedinou možností její změny je institut delegace, ať již vhodná nebo nutná, protože přenesení příslušnosti podle § 5 ZŘS není v tomto případě přípustné.

Jedná se o řízení návrhové (§ 446 ZŘS), *a contrario* § 13 ZŘS, které může zahájit jen osoba, která hodlá zletilého osvojit. Obligatorní náležitostí návrhu však je připojení se osvojovaného (§ 796 OZ s ohledem na obdobnou, příp. přiměřenou aplikaci ustanovení o osvojení nezletilých). Vedle toho však není vyloučena ani možnost, aby tyto osoby podaly návrh na zahájení řízení společně.⁸⁷ Zákon uvádí tento proces jako jeden z případů, kde existuje možnost zahájení nejen v písemné formě, ale i ústně do protokolu (§ 14 ZŘS). Pro stanovení okamžiku, kdy je řízení započato, neobsahuje ZŘS speciální úpravu, proto je potřeba subsidiárně použít § 82 odst. 1 OSŘ. Zde je zakotveno, že řízení je zahájeno dnem, kdy návrh napadl na soud.

Vedle obecných náležitostí vyžadovaných v OSŘ pro každé podání je zde vymezeno jako obligatorní předpoklad pro zahájení řízení připojení se zletilého, který chce být osvojen, k návrhu (§ 447 ZŘS). To musí vyplývat již ze samotného podání, jinak jeho absenci považuje soud za vadu návrhu a poskytne navrhovateli lhůtu k jejímu odstranění. Tato lhůta však neslouží k tomu, aby osvojitel teprve započal diskuzi s osvojencem o možnosti osvojení, ale aby zajistil jeho jednoznačný souhlasný projev vůle v příslušné formě. Podmínka připojení se osvojovaného není naplněna pouhým tvrzením osvojitele, že osvojovaný s osvojením souhlasí.⁸⁸ Pokud k doplnění návrhu nedojde, soud jej usnesením odmítne.⁸⁹ Komentovaná úprava je projevem zásady procesní ekonomie a má zabránit tomu, aby se soud zabýval zjevně nedůvodnými návrhy.

Zákon na tomto místě neřeší situaci, kdy osvojovaný vezme v průběhu řízení, před pravomocným meritorním rozhodnutím, svůj souhlas zpět. Autoři komentáře k ZŘS uvádí, že v takovém případě osvojitel ztrácí aktivní legitimaci k podání návrhu a soud tedy nemůže jeho návrhu vyhovět. Soud by tedy měl podle nich jeho podání usnesením odmítnout, stejně jako v případě absence souhlasu osvojovaného již při zahájení řízení.⁹⁰

Na tuto problematiku však mám odlišný názor. O odmítnutí návrhu na zahájení řízení soud rozhodne jen v případě, kdy byl navrhovatel vyzván k odstranění vad jeho podání a o způsobu jejich odstranění byl řádně poučen, a i přesto takto neučinil a pro tyto vady nelze

⁸⁷ KRÁLÍČKOVÁ: Rodinné právo..., s. 177

⁸⁸ SVOBODA, Karel. In SVOBODA, Karel, TLÁŠKOVÁ, Šárka, VLÁČIL, David, LEVÝ, Jiří, HROMADA, Miroslav a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 893

⁸⁹ § 447 ZŘS ve spojení s § 43 odst. 2 OSŘ

⁹⁰ SVOBODA: Zákon o zvláštních..., s. 895-896

v řízení pokračovat.⁹¹ Domnívám se tedy, že soud jej nemůže *ex post* po zahájení řízení, tedy po zhodnocení návrhu jako bezvadného, odmítnout z důvodu jeho vady.

Spatřuji zde dvě jiné možné alternativy, jak by soud mohl v takové situaci postupovat. První z nich je, že zpětvzetí souhlasu osvojovaného s jeho osvojením má za následek neúspěch navrhovatele ve věci, který vede k zamítnutí jeho návrhu. Právním důsledkem zde však je vznik překážky *rei iudicatae*, proto bych se k tomuto řešení příliš nepřikláněla.

Druhou možností by mohlo být jeho posouzení jako zpětvzetí návrhu ve smyslu § 96 OSŘ. Toto řešení však může být poněkud sporné, protože navrhovatelem je pouze osvojitel, který jako jediný má oprávnění disponovat s návrhem na zahájení řízení. Zákon ale stanovuje za obligatorní náležitost jeho návrhu připojení se osvojovaného a bez něj nelze v řízení pokračovat, protože nikdo nemůže být osvojen proti své vůli. Jelikož se bez osvojencova souhlasu návrh osvojitele stává bezcenným, bylo by možné přistoupit k obdobné aplikaci tohoto institutu, v důsledku čehož by se návrh neodmítal, ale soud by usnesením řízení zastavil (obdobně § 96 odst. 2 OSŘ).

7.3 Účastníci řízení

Okruh účastníků řízení o osvojení zletilého je založen na tzv. druhé definici účastenství, specifikované v § 6 odst. 2 ZŘS. Tato uvádí, že účastníkem je navrhovatel a dále ti, které za ně zákon označuje. Na toto ustanovení navazuje § 448 ZŘS, kde je výslovně vymezeno, že účastníky jsou osvojitel (jako navrhovatel), osvojenec a jeho dítě, v případě, kdy je vyžadován i souhlas manžela osvojitele, pak také ten (odst. 2).

Na základě tohoto pojetí je soud povinen zkoumat kdykoli za řízení, jestli jedná se všemi, které hmotné právo za účastníky označuje. Jestliže zjistí, že některý z nich se řízení neúčastní, nevydává žádné rozhodnutí a začne s ním bez dalšího jednat. Stejně je tomu i v opačném případě, kdy soud zjistí, že jednal s osobou, která se nemá řízení účastnit.⁹²

Jak jsem již uvedla výše, soud je povinen zjišťovat názor již existujících potomků osvojence, protože osvojení má následky jen pro ty z nich, kteří k němu dali souhlas (viz § 852 OZ). Adopce jejich rodiče má na ně nesporně jednak právní, tak i sociální dopady, proto je zákonodárce řadí vedle osvojovaného mezi účastníky řízení.

⁹¹ DRÁPAL, Ljubomír. In DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav a kol. *Občanský soudní řád I. § 1 až 200za. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 278

⁹² LEVÝ, Jiří. In SVOBODA, Karel, TLÁŠKOVÁ, Šárka, VLÁČIL, David, LEVÝ, Jiří, HROMADA, Miroslav a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 11

Při tom je ale nutné zkoumat, na kolik jsou tyto děti svéprávné k udělení souhlasu a jak se má tedy postupovat v případě nezletilých potomků. Na tuto otázku však zákon neposkytuje odpověď, je tedy nutné nahlédnout do obecných ustanovení, konkrétně do § 10 odst. 1 OZ, kde je zakotvena zásada *analogie legis*. Jako nejbližší ustanovení se tedy aplikuje § 806 OZ, příp. § 807 OZ, upravující udělení souhlasu nezletilého dítěte s jeho vlastním osvojením.⁹³ Z těchto ustanovení se pak dovozuje, že dítě starší dvanácti let je zpravidla schopno samostatně vyjádřit souhlas nebo nesouhlas s osvojením jeho rodiče, aniž by bylo zapotřebí jmenovat mu za tímto účelem opatrovníka, ledaže je mimo jakoukoli pochybnost zřejmé, že by tento postup byl v rozporu se zájmy dítěte, nebo že dítě nemá dostatečnou rozumovou a volní vyspělost k tomu, aby mohlo posoudit důsledky svého souhlasu. Pod touto věkovou hranicí se však opatrovník jmenuje dítěti vždy.

Manžel osvojitele je účastníkem řízení, jestliže je vyžadován jeho souhlas (§ 448 odst. 2 ZŘS). Toto schválení je jednou z hmotněprávních podmínek osvojení zletilého, protože bez něj soud nemůže v řízení kladně rozhodnout,⁹⁴ avšak zákon zcela postrádá jeho právní úpravu. Z logiky věci však vyplývá, že souhlasu bude zapotřebí jen v případě, kdy manželství osvojitele s tímto jeho partnerem stále trvá, osvojitelem je jen jeden z manželů (ve smyslu § 800 odst. 1 věta první OZ) a osvojencem není dítě jeho manžela.⁹⁵

Na jeho formální náležitosti se pak analogicky aplikují ustanovení o osvojení nezletilých, konkrétně úprava souhlasu rodičů s osvojením jejich dítěte (§ 810 OZ).⁹⁶ Toto schválení osvojení manželem osvojitele tedy probíhá osobním prohlášením vůči soudu, které musí splňovat obecné náležitosti právního jednání. Před ním musí být poučen o podstatě a důsledcích jeho souhlasu a také o podstatě osvojení. Jestliže je však jeho kladné stanovisko podmíněno, ať již splněním určité podmínky nebo uplynutím času, soud k němu nebude přihlížet.

Hmotné právo také nedefinuje, na rozdíl od souhlasu manžela osvojence, kdy jeho svolení zapotřebí nebude. Z účelu této podmínky plyne, že souhlas druhého manžela se bude vyžadovat vždy, když návrh na osvojení nepodávají manželé společně (ve smyslu § 800 odst. 2 OZ), ale pouze jeden z nich. Zde by podle mého názoru bylo vhodné analogicky aplikovat § 850 odst. 2 OZ upravující právě možnost vyloučení souhlasu manžela osvojence, s ohledem na absenci této úpravy a na obdobnou povahu smyslu tohoto ustanovení.

⁹³ SEDLÁK, ŠMÍD: *Občanský zákoník...*, s. 795 - 796

⁹⁴ § 805 OZ

⁹⁵ SEDLÁK, Petr. In HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655 – 975). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 636 a 648

⁹⁶ Tamtéž, s. 649

Podle zmíněného paragrafu je přípustné nevyžadovat souhlas manžela osvojovaného ve dvou případech, jestliže má manžel osvojence v tomto směru omezenou svéprávnost, nebo když je opatření jeho souhlasu spojeno s těžko překonatelnou překážkou. Za takovou překážku lze typicky požadovat např. jeho zdravotní indispozici, která mu neumožňuje projevit svou vůli (např. kóma, ochrnutí), nebo nezvěstnost, případně neznámý pobyt. V takovém případě zastupuje zájmy manžela osvojovaného soud a posuzuje, jestli osvojení není v rozporu s jeho oprávněnými zájmy.

Domnívám se, že stejná úprava by *de lege ferenda* měla být zakotvena i ohledně manžela osvojitele, zejména s ohledem na skutečnost, že tento je, na rozdíl od manžela osvojence, účastníkem řízení o osvojení, což hmotněprávní úprava v OZ nijak nereflektuje.

Právní úprava v § 448 ZŘS tedy vylučuje aplikaci třetí (tzv. zájmové) definice účastenství upravené v § 6 odst. 1 ZŘS, na základě které by se za účastníka považoval návrhvatel a dále ti, o jejichž právech a povinnostech se bude v rámci řízení rozhodovat. Při tom procesní předpisy neoznačují za účastníky manžela osvojence, jeho rodiče ani další členy jeho rodiny, kteří jsou osvojením v určité míře dotčeni. Hmotné právo jim tedy zakládá určitá subjektivní práva, kterým však v rámci řízení již nejsou poskytnuty procesní nástroje k jejich prosazení.

Těmto osobám je pak ochrana poskytována prostřednictvím vágního ustanovení § 846 OZ upravujícího korektiv dobrých mravů. Tento rozpor s *bona fides* může spočívat především v nepřiměřeném ovlivnění poměrů těchto příbuzných, ať již přímému nebo nepřímému, ke kterému dojde osvojením.⁹⁷

Dr. Svoboda se domnívá, že tato jim poskytnutá ochrana není dostačující a že by v tomto směru mělo dojít k novelizaci a *de lege ferenda* upravit možnost vstupu rodičů a dalších rodinných příslušníků osvojence do řízení, obdobně jako je tomu v případě státního zástupce v řízeních vyjmenovaných v § 8 ZŘS.⁹⁸ S tímto názorem příliš nesouhlasím, protože se domnívám, že by tyto osoby neměly mít tak významné postavení s ohledem na celkové pojetí osvojení zletilého. Zákon výslovně stanovuje, že soud je povinen zkoumat, jestli osvojení není v rozporu se zájmy členů osvojencovy rodiny (§ 850 odst. 2 OZ). Konkrétně jeho typ, který není obdobou osvojení nezletilého, nemá, s výjimkou otázky vyživovací povinnosti, žádný dopad na příbuzné osvojence. Jeho druhá varianta má vedle toho pro ně sice výraznější důsledky, avšak zde je zakotvena zvýšená ochrana osvojencových rodičů tím,

⁹⁷ SVOBODA, Karel. *Řízení o osvojení zletilého* [online]. Pravniprostor.cz, 21. srpna 2014 [cit. 27. ledna 2016]. Dostupné na <<http://www.pravniprostor.cz/clanky/procesni-pravo/řízení-o-osvojení-zletilého>>.

⁹⁸ Tamtéž

že je upravena podmínka bezrozpornosti osvojení s jejich odůvodněnými zájmy, při jejímž nesplnění nelze o osvojení kladně rozhodnout. Tyto odůvodněné zájmy se zjišťují v rámci jejich výsledku, což považuji za dostatečnou možnost k projevení jejich postojů, zejména pak s ohledem na to, že řízení o osvojení je ovládáno zásadou vyšetřovací. Mám tedy za to, že zajištění jejich práv v rámci řízení je adekvátní vzhledem k míře ovlivnění jejich právní i sociální sféry v důsledku rozhodnutí soudu a umožnění vstupu příbuzných osvojovaného do řízení by podle mého názoru mohlo mít negativní důsledky na průběh řízení.

Nedostatek úpravy účastenství ale spatřuji v tom, že procesní předpis neoznačuje za účastníka řízení také manžela osvojovaného, s ohledem na to, že toto postavení přiznává jednak jeho potomkům, tak i manželé osvojitele. Díkce OZ ve větší míře upravuje postavení právě manžela osvojovaného, avšak ustanovení týkající se řízení o osvojení tomu nekorespondují, proto bych *de lege ferenda* navrhovala spíše vytvoření souladu v této oblasti a označení za účastníka řízení i manžela osvojence.

7.4 Dokazování a rozhodnutí

Jak jsem již uvedla, řízení o osvojení zletilého je ovládáno zásadou vyšetřovací, tedy břemeno tvrzení a dokazování nese soud,⁹⁹ který má povinnost provést i jiné než účastníky navržené důkazy. Úprava dokazování je obsažena v § 450 ZŘS, kde jsou vyjmenovány důkazní prostředky, které musí být v rámci tohoto procesu obligatorně provedeny. Za tyto zákon považuje výsledek rodičů osvojence, ale pouze v rámci řízení o osvojení, které je obdobou osvojení nezletilého, dále dítěte osvojence a jeho manžela.

Tyto důkazy není soud povinen provést jen v případě, kdy tomu brání dlouhotrvající objektivní překážka. Jejich neprovedení také automaticky neznamená podstatnou vadu řízení a nelze se tedy ve všech případech odvolat proti rozhodnutí pouze z tohoto důvodu. O takovou vadou by se jednalo jen v případě, kdyby tato skutečnost zapříčinila nesprávné rozhodnutí ve věci.¹⁰⁰

Dítě osvojovaného je dle § 448 ZŘS účastníkem řízení a je vyslechnuto, jestliže mu jeho rozumová a volní vyspělost umožňuje vyjádřit svůj názor na osvojení jeho rodiče. U nezletilých dětí soud postupuje v souladu s § 100 odst. 3 OSŘ. Výjimečně, zejména u menších dětí, se jeho stanovisko zjišťuje prostřednictvím jeho zákonného zástupce, znaleckého posudku nebo příslušného OSPODu. Domnívám se, že první z uvedených

⁹⁹ Viz SVOBODA: Zákon o zvláštních..., s. 40

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 41

možností zde není příliš aplikovatelná, protože zákonným zástupcem bývá zpravidla rodič, tedy buď sám osvojovaný, nebo jeho manžel, kteří zde nejsou z důvodu konfliktu zájmů způsobilými k rozhodnutí za dítě. V praxi se tedy nejčastěji bude postoj nezletilého zjišťovat prostřednictvím OSPODu.

Přestože dikce hmotněprávní úpravy naznačuje, že by manžel osvojovaného měl být účastníkem řízení, procesní úprava tomu neodpovídá. Navzdory tomu je jeho souhlas s osvojením jedním z obligatorních předpokladů úspěšného ukončení řízení. Jeho názor je rozhodující také v případech, kdy mají s osvojovaným společné příjmení a ten k němu chce připojit příjmení osvojitelovo (§ 851 odst. 3 OZ). Z těchto důvodů je provedení jeho výsledku podstatnou součástí řízení, o možnosti upuštění od něj jsem se zmiňovala již výše.

Rodiče osvojovaného jsou obligatorně vyslyšáni pouze v řízení o osvojení, které je obdobou osvojení nezletilého. To odpovídá hmotněprávní úpravě, kde je v § 847 odst. 2 OZ definována podmínka bezrozpornosti s jejich odůvodněným zájmem. V případě druhého typu tato podmínka odpadá, protože u nich nedochází ke statusové změně. Zde pak na jejich ochranu přichází soud, který *ex officio* posuzuje, jestli osvojení není v rozporu s jejich oprávněnými zájmy.¹⁰¹ Tato skutečnost bude také prokazována zpravidla prostřednictvím jejich výsledku, avšak zde se již nejedná o obligatorní důkazní prostředek plynoucí ze zákona.

Dle názoru OS v HK, který vyjádřil ve svém rozhodnutí ze dne 24. 4. 2014, sp. zn. 20 C 31/2014, které se týkalo osvojení podle § 847 OZ, je možné rodiče osvojovaného přibrat do řízení jako účastníka dle § 7 odst. 1 ZŘS, jestliže uplatňuje, že by osvojení bylo v rozporu s jeho odůvodněným zájmem.¹⁰² Tento soud má tedy za to, že v takovém případě, v rámci řízení o osvojení, které je obdobou osvojení nezletilého, bude rozhodováno o jeho právech a povinnostech, a tedy je nutné s ním podle tohoto ustanovení jednat jako s účastníkem, jestliže při jeho obligatorním výsledku vypoví, že bude osvojením zasaženo do jeho odůvodněných zájmů. S tímto postojem však nesouhlasím, protože mám za to, že je v přímém rozporu s druhou definicí účastenství, na které je toto řízení založeno.¹⁰³ Okruh účastníků je zde taxativně vymezen a není možné jej touto formou *ad libitum* rozšiřovat.

S ohledem na to, že osvojení je statusovou změnou, soud meritorně rozhoduje rozsudkem, který má konstitutivní povahu (§ 451 ZŘS). V důsledku aplikace § 155 a § 157 OSŘ musí z výroku rozhodnutí jednoznačně vyplývat, vedle identifikace osvojence a osvojitele, o jakou formu osvojení zletilého se v řízení jednalo a jaký je konečný verdikt

¹⁰¹ § 850 odst. 2 OZ

¹⁰² KAVALÍR, Jakub. Osvojení zletilého. *Soudní rozhledy*, 2014, roč. 20, č. 6, s. 219 - 220

¹⁰³ Srov. LEVÝ: Zákon o zvláštních..., s. 12

soudu. Typ osvojení má zásadní význam pro dotčené osoby, typicky pro osvojencovy rodiče, proto je nezbytné jej uvádět v samotném výroku rozsudku. Jestliže dochází k připojení osvojitelova příjmení k osvojencovu (ve smyslu § 851 OZ), stává se obligatorní součástí výroku rozhodnutí i tato změna.¹⁰⁴

Otázkou pak může být, jestli je součástí výroku rozsudku i rozhodnutí o tom, pro které z již existujících potomků osvojeného má osvojení právní následky (ve smyslu § 852 OZ). Autoři komentářů k ZŘS¹⁰⁵ tento požadavek jako součást výroku nezmiňují. Přesto se domnívám, že tato skutečnost má natolik zásadní význam, že nepostačuje její uvedení v odůvodnění rozsudku, ale měla by být součástí jeho závazné části.

¹⁰⁴ DÁVID: Zákon o zvláštních..., s. 766

¹⁰⁵ Ani Dr. Svoboda, ani Dr. Dávid ve výše citovaných komentářích

8 Další problematické aspekty

8.1 Zletilý osvojenec, který není plně svéprávný

Jak jsem již výše uvedla, osvojit touto formou osvojení je možné buď nezletilého, který je plně svéprávný, nebo osobu zletilou, a to bez ohledu na její svéprávnost. Osvojení zletilé osoby, které byla svéprávnost omezena rozhodnutím soudu, se může v některých ohledech, především z důvodu absence právní úpravy, jevit poněkud problematické, proto jsem se rozhodla věnovat mu tuto podkapitulu.

Ani hmotněprávní, ani procesní úprava se tomuto tématu příliš nevěnují. Jediné zákonné zmínky se nachází v § 850 odst. 1 OZ a § 449 ZŘS, kde je shodně upraveno pouze obligatorní zastoupení tohoto osvojenec v rámci řízení o osvojení. Jak vysvětluje důvodová zpráva k OZ: *„I když se jedná o zvláštní věc statusovou, kdy by bylo možné v případě omezené svéprávnosti připustit samostatné právní jednání, je nejspíše zapotřebí tuto možnost vyloučit právě se zřetelem na výjimečnost zdejšího institutu.“*¹⁰⁶ V důsledku toho je zakotveno, že za osvojovaného jedná jeho zákonný zástupce, nebo v případě, že jej nemá, soudem jmenovaný opatrovník,¹⁰⁷ a to vždy, bez ohledu na rozsah jeho omezení.

Takový osvojenec má tedy při osvojování obdobné postavení jako nezletilý, který nedosáhl plné svéprávnosti. V návaznosti na to vyvstává otázka, do jaké míry se u něj aplikují ustanovení o osvojení nezletilých právě z důvodu této podobnosti a zvláštního přístupu k němu. Na to však již zákon neposkytuje odpověď.

První problém může nastat již při podávání návrhu na osvojení. Zákon zde vyžaduje připojení osvojovaného k návrhu osvojitele, neřeší však již situaci, kdy budoucí osvojenec není schopen vzhledem k jeho duševní poruše souhlas udělit. Je zcela nemyslitelné, aby tento fakt vedl k odmítnutí návrhu, jak přikazuje zákon, protože takové osvojení by nebylo možné osvojit žádnou formou, tedy ani jako nezletilé (z důvodu dikce § 802 OZ). Domnívám se tedy, že by se zde měla analogicky aplikovat ustanovení o zahájení řízení o osvojení nezletilých, a to i přesto, že ZŘS jejich použití nepředpokládá.

Výrazný nedostatek procesní úpravy spatřuji především v tom, že zákon nezohledňuje míru omezení svéprávnosti osvojovaného v důsledku duševní poruchy, protože podle mého názoru je nezbytné hledět jednak do rozsudku, kterým byla jeho svéprávnost omezena, a jednak také na úroveň jeho rozumové a volní vyspělosti.

¹⁰⁶ ZUKLÍNOVÁ: *Nový občanský...*, s. 368

¹⁰⁷ Shodně § 850 odst. 1 OZ a § 449 ZŘS

Přikláním se tedy k aplikování ustanovení § 431 odst. 2 ZŘS, který zakotvuje plnou procesní způsobilost v řízení nezletilému staršímu 16 let. Pokud tedy rozumová a volní vyspělost osvojovaného bude dosahovat minimálně úroveň šestnáctilého dítěte, měl by být způsobilým k samostatnému učinění procesního úkonu. Nevidím zde žádný racionální důvod pro to, aby bylo rozlišováno mezi nespěprávným nezletilým a zletilým, který je mentálně na stejné úrovni jako tento nezletilý, a v důsledku toho byl neplně svéprávný zletilý v rámci řízení oproti němu znevýhodněn.

Pokud je však jeho duševní porucha výraznější povahy a osvojovaný není schopen takto jednat sám, v tom případě by za něj měl jednat jeho zákonný zástupce nebo opatrovník. I zde bych se však přiklonila k aplikaci úpravy pro nezletilé, konkrétně § 806 OZ, který upravuje nutnost osobního souhlasu osvojence staršího 12 let s jeho osvojením, tedy k analogickému užití i na osvojence zletilé, kteří jsou po rozumové stránce na úrovni těchto dětí. Zákonodárce považuje dítě, které překročilo tuto věkovou hranici, za dostatečně způsobilé k tomu, aby samo udělilo relevantní souhlasný nebo nesouhlasný projev vůle s vlastním osvojením.¹⁰⁸ Z toho důvodu se domnívám, že by měl být zletilý, který je duševně na stejné úrovni jako tento nezletilý, shodně způsobilým pro připojení se k návrhu osvojitele na zahájení řízení o osvojení, protože se taktéž jedná o formu vyjádření jeho souhlasu s tímto procesem.

Pokud však jeho rozumová nebo volní vyspělost nedosahuje ani této výše, není vyžadován jeho osobní souhlas, ale soud mu za tímto účelem jmenuje opatrovníka (§ 807 OZ). Zde je počítáno se speciálním opatrovníkem jmenovaným pouze za účelem vyslovení souhlasu s osvojením, protože zákonný zástupce ani obecný opatrovník nejsou způsobilí takto rozhodovat za osvojovaného ve věcech osobní povahy.¹⁰⁹ Z toho vyplývá, že připojení se osvojovaného k návrhu osvojitele nemůže být po navrhovateli rozumně požadováno, mělo by se tedy postupovat obdobně jako v případě adopce nezletilého, kde souhlas budoucího osvojence není obligatorní náležitostí návrhu na zahájení řízení.

Domnívám se, že vzhledem k absenci konkrétní právní úpravy pro neplně svéprávné zletilé osvojence by se tedy měla aplikovat tato ustanovení, aby zde nevznikaly nedůvodné rozdíly při pohlížení na osvojence, kteří nejsou plně svéprávní z důvodu věku, a ty, kteří mají svéprávnost omezenou rozhodnutím soudu, protože by se jednalo o výklad, který je v rozporu s ústavním principem rovnosti.

¹⁰⁸ Viz důvodová zpráva k § 806 OZ

¹⁰⁹ Srov. SVOBODA, Karel. *Rodičovství, osvojení a výživné dětí po rekodifikaci soukromého práva*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 90 - 93.

Z důvodu výraznější podobnosti těchto osvojeců spíše s nezletilými než zletilými osvojovanými, kteří jsou plně svéprávní, existují zde i názory, že by se v jejich případě měla aplikovat i ustanovení, která se pro plně svéprávné osvojence nepoužijí, konkrétně tedy tzv. preadopční péče nebo dohled nad úspěšností osvojení.¹¹⁰ S tímto názorem však nesouhlasím, protože takový výklad je v přímém rozporu s § 847 odst. 3 OZ, který právě tyto zmíněné instituty výslovně vylučuje. Toto ustanovení se sice vztahuje pouze na osvojení zletilého, které je obdobou osvojení nezletilého, avšak u druhého typu této adopce jsou zákonem stanoveny mírnější následky, nelze zde tedy z logiky věci klást přísnější podmínky pro osvojení.

8.2 Zrušení osvojení

Hmotné právo předpokládá přiměřenou, případně obdobnou aplikaci ustanovení o osvojení nezletilých. V důsledku toho se použije i úprava zrušení osvojení, spolu s jeho přeměnou ze zrušitelného na nezrušitelnou podobu.

Podle § 840 OZ je osvojení možné zrušit pouze na návrh, jsou-li pro to důležité důvody. Ten však lze podat jen do doby, než se osvojení stane nezrušitelným, k čemuž dochází *ex lege* uplynutím tří let od právní moci rozsudku. Do toho okamžiku může soud o jeho nezrušitelnosti rozhodnout na návrh osvojence nebo osvojitele (§ 844 OZ).

Mám ale za to, že konverze zrušitelného osvojení zletilého, které není obdobou osvojení nezletilého, na jeho nezrušitelnou formu je v rozporu s principy neúplné adopce. Tento typ je jejím typickým projevem, protože zde nedochází ke zpřetrhání vazeb s právními příbuznými a má pouze majetkové dopady, nezrušitelné osvojení jako jeho kvalifikovaná forma by tedy odporovalo účelu institutu.¹¹¹ Domnívám se tedy, že tento typ osvojení je možné zrušit kdykoli, existují-li pro to důležité důvody ve smyslu § 840 odst. 1 OZ. Zde není primárním účelem vytvoření rodinných vazeb, které jsou přeměnou zrušitelného na nezrušitelné osvojení utvrzovány. U osvojení podle § 848 – 849 OZ je naopak sledován jiný účel, po jehož odpadnutí (např. osvojitel se vrátí biologický syn, který má zájem pokračovat v rodinném podniku nebo pečovat o něj ve stáří) by osvojitel s osvojencem neměli být nuceni v tomto svazku setrvávat.

Tyto důvody pro zrušení osvojení, na které odkazuje § 840 odst. 1 OZ, nejsou zákonem ani demonstrativně vyjmenovány, stejně jako tomu bylo i v předchozí úpravě osvojení

¹¹⁰ SVOBODA: *Zákon o zvláštních...*, s. 886

¹¹¹ Srov. KRÁLÍČKOVÁ: *Rodinné právo...*, s. 179

v § 73 ZoR. Právě z důvodu podobnosti těchto úprav je však možné využít komentář k této právní úpravě shrnující interpretaci tohoto pojmu v rámci soudní praxe. Zde tedy bylo uznáno, že důvody pro zrušení osvojení mohou být např. trvalé narušení citového vztahu mezi osvojitelem a osvojencem, zneužívání práv a povinností ze strany osvojitele nebo vážné závadné chování osvojence vůči osvojiteli nebo jeho rodině.¹¹²

V důsledku zrušení osvojení zaniká příbuzenský vztah mezi osvojitelem a osvojeným, a také práva a povinnosti z něj plynoucí, s výjimkou majetkových, které vznikly před osvojením. V případě adopce podle § 847 OZ dochází také k obnovení vazeb na původní biologickou rodinu (§ 841 OZ). Totéž platí i pro děti osvojence, které souhlasily s osvojením nebo které se narodily až po něm.

Dalším následkem je *ex lege* změna příjmení osvojence, kdy ten znovu nabývá své původní příjmení (§ 842 OZ). V případě osvojení zletilého to připadá v úvahu pouze tehdy, když si osvojený ke svému příjmení připojil příjmení osvojitelovo. Jedná se však o ustanovení dispozitivní a osvojenec si jej může po zrušení osvojení ponechat.

8.3 Konflikt typů osvojení

Jednotlivé typy osvojení se někdy mohou dostat do vzájemného konfliktu. Jedním z takových případů je situace, kdy je zahájeno řízení o osvojení nezletilého, který ale v průběhu řízení dosáhne zletilosti, případně plné svéprávnosti. Ačkoli zákon takový případ neřeší, nelze v řízení již nadále pokračovat a je nezbytné jej zastavit.¹¹³ I když se to může jevit striktně formalistické a v rozporu s procesní zásadou hospodárnosti, je nutné si uvědomit, že i když se jedná o osvojení se stejnými subjekty, řízení o osvojení nezletilého a zletilého jsou zcela samostatné procesy, s různým okruhem účastníků, odlišným průběhem dokazování, ale především s jinými hmotněprávními následky. Po zastavení původního řízení pak vzniká osvojiteli možnost podat návrh podle § 847 odst. 1 písm. b) OZ, u něhož je právě předchozí zahájení řízení o osvojení nezletilého obligatorní podmínkou.

V praxi také může nastat situace, kdy osvojitel s osvojeným budou chtít po právní moci rozhodnutí o adopci zletilého změnit jeho formu, tedy z osvojení, které je obdobou osvojení nezletilého, na to, které jí není, nebo naopak. Zákon zde opět s touto možností nepočítá, vyvstává tedy otázka, zda by se měla aplikovat obecná ustanovení OZ, umožňující každé

¹¹² ŠVESTKA: Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství, s. 360 - 365

¹¹³ DÁVID: Zákon o zvláštních..., s. 762

ujednání, které není zákonem výslovně zakázáno (§ 1 odst. 2), nebo je tato možnost vyloučena.

Dr. Svoboda se domnívá, že ke konverzi osvojení zletilého podle § 847 OZ na jeho druhou variantu může na návrh osvojitele, ke kterému se osvojený připojí, dojít kdykoli, protože se jedná o prohloubení jejich vzájemného vztahu. Při opačné změně je zde však limitace uplynutím tří let od právní moci rozhodnutí.¹¹⁴ S tímto názorem však nesouhlasím, protože je nutné mít na zřeteli, že každý z těchto typů má zcela odlišné právní následky a dopady na biologickou rodinu osvojeného, dokonce i rozdílný průběh řízení. Mám tedy za to, že se jedná o obdobnou situaci jako v prvním případě této podkapitoly, kdy není přípustné v průběhu osvojovacího procesu změnit typ řízení z osvojování nezletilého na adopci zletilého. Zde již navíc došlo ke statusové změně, vidím zde tedy jedinou možnost, jak by bylo možné změnit formu osvojení zletilého, a to prostřednictvím zrušení osvojení a následným podáním nového návrhu na zahájení řízení o jeho druhém typu.

8.4 Úprava v zákoně o matrikách, jménu a příjmení a v zákoně o evidenci obyvatel a rodných čísel

Jelikož osvojením dochází ke statusové změně u osvojitele i osvojeného, musí být tato skutečnost reflektována i v matričních záznamech. Osvojení tedy podléhá zápisu do matriční knihy v souladu s § 5 odst. 1 písm. b) MatZ, v jehož důsledku tedy musí dojít ke změně údajů o rodičích osvojence v jeho rodném listě. V případě osvojení podle § 847 OZ je tato situace zcela bezproblémová, protože zde dochází k obdobným následkům jako u osvojení osob nezletilých, tedy k vymazání biologických rodičů a zapsání jmen osvojitelů na jejich místa. Jestliže však osvojiteli nejsou manželé, ale jen jedna osoba, soud rozhodne o vypuštění zápisu o druhém rodiči (§ 800 odst. 1 OZ).

Problematickým je však druhý typ osvojení zletilého, protože tam nedochází ke zpřetrhání vazeb osvojence na jeho původní rodinu. Dosavadní rodinněprávní vztahy tedy zůstávají stále zachovány a osvojitel se vedle osvojencových rodičů staví do specifického postavení. Tuto skutečnost však MatZ nereflektuje (srov. § 29 MatZ). Mám tedy za to, že *de lege ferenda* by se měla tato veřejnoprávní úprava přizpůsobit rekonstrukci soukromého práva, aby zde odpadl tento nesoulad jednotlivých úprav.

Ještě do nedávna docházelo v důsledku osvojení automaticky ke změně rodného čísla osvojence, podle zákona č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel a rodných čísel (dále jen

¹¹⁴ SVOBODA: Zákon o zvláštních řízeních..., s. 886 - 887

„ZEO“). Tato veřejnoprávní úprava také nezohledňovala změny, které přinesl OZ, v důsledku čehož docházelo k poněkud absurdním situacím.

Podle § 17 odst. 2 písm. c) ZEO se až do 31. prosince 2015 rodné číslo měnilo vždy, když došlo k osvojení. U osob nezletilých je tento důsledek zcela logický, protože zde dochází ke zřetření všech rodinných vazeb a získání zcela nové rodiny, tedy k naprostému „odstřižení“ od biologických rodičů zahrnující změnu příjmení i rodného čísla. U osob zletilých však tento důvod odpadá, zejména potom u osvojení, které není obdobou osvojení nezletilého. Změna rodného čísla má navíc u nich zásadní dopad do mnoha evidencí a informačních systémů, což ve výsledku znamená značnou administrativní zátěž.

S ohledem na to zákonodárce usoudil, že tato situace je nadále neúnosnou, a byla přijata novela ZEO,¹¹⁵ která tento problematický aspekt vyřešila. V důsledku toho se tedy od 1. ledna 2016 mění rodné číslo jen při osvojení osob nezletilých.

¹¹⁵ Zákon č. 318/2015 Sb.

9 Závěr

Osvojení zletilého bylo z našeho právního řádu vypuštěno v důsledku politické a sociální situace, která u nás nastala po tzv. Vítězném únoru v roce 1948. Zákonodárce upozadil právní prostředky směřující k zachování rodinného majetku, naopak vyzdvihoval účel osvojení jako formu výchovy dětí k lásce k práci a lidově - demokratickému státu. Za takových okolností nemohl institut osvojení zletilého obstát, a byl proto bez náhrady zrušen. Postupně však docházelo k opětovné demokratizaci soukromého práva a jeho návratu ke střeoevropským právním tradicím, tedy i k obnovení institutů typických pro celou řadu sousedních států, včetně osvojení zletilého.

OZ rozlišuje dva typy osvojení zletilého – osvojení, které je obdobou osvojení nezletilého, a které jí není, přičemž každý z nich plní jiný účel a v souvislosti s ním má také odlišné hmotněprávní následky. První, jak již napovídá jeho název, se svým smyslem výrazně blíží přijetí za vlastní osoby nezletilé, které nejsou plně svéprávné, a slouží především k vytvoření nebo zachování rodinných vazeb. Naproti tomu druhý typ je institutem zcela výjimečným a směřuje k zajištění právního nástupce osvojitele, pokračovatele v jeho díle, případně pomoci ve stáří.

Cílem mé práce bylo především zhodnocení právní úpravy institutu, a to jak po hmotněprávní stránce obsažené v OZ, tak i s ohledem na úpravu řízení o osvojení a porovnání jejich vzájemného souladu. Vedle toho jsem se zaměřila také na otázky, z jakého důvodu bylo osvojení zletilého z našeho právního řádu odstraněno, co vedlo zákonodárce k jeho znovuzavedení a v čem tkví jeho přínos a potřebnost.

Podle mého názoru je znovuzavedení možnosti osvojit zletilou, resp. plně svéprávnou osobu přínosné. Kladně hodnotím zejména umožnění osvojitelům adoptovat dítě svého manžela, kdy tato možnost nebyla v dřívějších právních úpravách přípustná, a z toho důvodu nebylo možné některé osoby pro překážku dosažené zletilosti osvojit. Její zavedení vede z pohledu práva k nápravě situace neúplných rodin a již nyní je v praxi velmi využívána. Vedle toho dává zavedení tohoto institutu možnost osvojit i osoby, u nichž byla adopce dosud vyloučena, např. pro nedůvodný nesouhlas rodičů s adopcí a fingované projevy zájmu o dítě.

Přesto shledávám také celou řadu nedostatků právní úpravy, a to především v důsledku absence zákonného zakotvení některých sporných otázek, ale i v rozporuplnosti hmotněprávních a procesněprávních ustanovení. Nejistotu může vyvolávat i aplikace

ustanovení o osvojení nezletilých, která je v OZ výslovně upravena, avšak procesní předpis ji nepředpokládá.

Za jeden z problematických aspektů považuji úpravu účastenství v rámci řízení o osvojení, která neodpovídá hmotněprávní úpravě. OZ poskytuje manželovi osvojovaného široká oprávnění v rámci osvojovacího procesu, ZŘS jej však neoznačuje za účastníka řízení a neposkytuje mu tedy prostředky k jejich uplatnění, naopak do řízení zapojuje manžela osvojitele. V tomto spatřuji výrazný nesoulad a domnívám se, že *de lege ferenda* by měly být oba tyto subjekty postaveny na roveň a manžel osvojovaného by tedy měl být zařazen do výčtu účastníků řízení v § 448 ZŘS.

Právní úprava se nevypořádává s případem, kdy osvojovaný vezme v rámci řízení o osvojení svůj souhlas s adopcí zpět. Je zřejmé, že bez něj nelze v řízení pokračovat, protože nikdo nemůže být osvojen proti své vůli, ZŘS však postrádá úpravu, jak by v takové situaci měl soud postupovat. Podle mého názoru by soud měl probíhající řízení zastavit, protože bez připojení se osvojovaného k návrhu osvojitele toto podání ztrácí na významu a bylo by tedy možné obdobně aplikovat ustanovení o zpětvzetí návrhu v § 96 OSŘ spolu s jeho procesněprávními následky.

Další nedostatek vyvstává v důsledku absence zákonné úpravy týkající se zletilých osvojenců, kteří nejsou plně svéprávní. Je zřejmé, že tyto osoby vykazují specifické znaky, pro které nelze vést klasické řízení o osvojení zletilého, přesto není jejich postavení upraveno, a to ani ku příkladu výčtem ustanovení o osvojení nezletilých, které je možné, někdy dokonce i nutné, aplikovat, a tato otázka není vyřešena ani v rámci odborné literatury.

Ohledně těchto osvojenců nastává první problém již při samotném zahájení řízení o osvojení, protože zákon nepočítá se situací, kdy osvojovaný není způsobilý k připojení se k osvojitelovu návrhu. Mám za to, že v takovém případě je nezbytné aplikovat ustanovení o zahájení řízení o osvojení nezletilých, kteří nedosáhli plné svéprávnosti, a to i přesto, že ZŘS jejich použití nepředpokládá. Tato úprava v § 429 ZŘS ve spojení s § 796 odst. 1 OZ nevyžaduje aktivitu osvojovaného již při zahájení řízení, čímž by byla tato sporná situace vyřešena. Zde by však měl záměr osvojitele přijmout za svou osobu, jejíž svéprávnost byla omezena, vyplývat již z návrhu na zahájení řízení, aby jej soud pro tento nedostatek neodmítl.

Další výrazný nedostatek právní úpravy týkající se těchto osvojenců, spatřuji v tom, že není zohledněna míra omezení jejich svéprávnosti, a to ani v hmotněprávním, ani procesněprávním předpise. Obě úpravy shodně zakotvují pouze obligatorní zastoupení tohoto osvojovaného jeho zákonným zástupcem, případně opatrovníkem jmenovaným za tímto účelem soudem. Není zde však upraven případ, kdy tento osvojovaný nemá v rozhodnutí

soudu o omezení jeho svéprávnosti zasaženo do svého práva rozhodovat samostatně ve statusových věcech. V takovém případě by tedy i přes fakt, že není plně svéprávný, měl mít možnost vyjádřit své stanovisko k vlastnímu osvojení samostatně, bez nutnosti zastoupení. Vedle toho se také domnívám, že by se i zde měla aplikovat ustanovení procesní úpravy osvojení osob nezletilých, protože neexistuje racionální důvod rozlišovat, jestli osvojovaný není plně svéprávný z důvodu věku nebo z rozhodnutí soudu. V souladu s tím by osvojenci, kteří mají rozumovou a volní vyspělost na úrovni šestnáctiletého dítěte, měli mít v řízení plnou procesní způsobilost (obdobně § 431 odst. 2 ZŘS). Pod touto věkovou hranicí by již měli být zastoupeni. Zvláštní postavení by však mělo být ještě přiznáno osvojovaným, kteří jsou po rozumové stránce na úrovni dvanáctiletého dítěte, protože u těch OZ v § 806 vyžaduje jejich osobní souhlas s vlastním osvojením. Přiklonila bych se tedy k analogické aplikaci také tohoto ustanovení a přiznala bych těmto osvojencům právo připojit se k návrhu osvojitele na jejich osvojení, protože se taktéž jedná o formu vyjádření souhlasu.

Zajímavou může být i situace, kdy po právní moci rozhodnutí o osvojení budou chtít osvojitel a osvojenec změnit formu adopce zletilého, a to z osvojení podle § 847 OZ na jeho formu, která není obdobou osvojení nezletilého, nebo naopak. S ohledem na absenci právní úpravy pak vyvstává otázka, jestli je možné zde postupovat v souladu se soukromoprávní zásadou, že je dovoleno vše, co není zákonem zakázáno, nebo je tato možnost vyloučena. Mám za to, že vzhledem k rozdílnému průběhu řízení a zejména pak k naprosto odlišným hmotněprávním následkům nelze k této konverzi přistoupit. V případě, že by tyto subjekty chtěly k této změně přistoupit, musely by podat návrh na zrušení pravomocného rozhodnutí o osvojení a zahájit řízení o jeho druhé formě.

Na závěr shledávám negativum právního řádu také v nedostatečné reflexi rekonstrukce soukromého práva v oblasti práva veřejného. Od nabytí účinnosti OZ uplynuly dlouhé dva roky, než byla přijata novela ZEO, která zrušila změnu rodného čísla zletilým osobám, které byly osvojeny. V důsledku toho vznikala nepřiměřená administrativní zátěž jak pro úřady, tak i pro osvojence z důvodu evidence zletilých osob v mnoha veřejných seznamech. K úpravě v oblasti matričního práva však stále nedošlo. Osvojení zletilého, které není obdobou nezletilého, staví osvojitele do specifického postavení vedle dosavadních rodičů osvojence, protože zde nedochází k zániku rodinněprávních vazeb na ně. Tato skutečnost však není MatZ nijak reflektována a matriční záznamy i nadále postrádají prostor pro zápis tohoto typu osvojení a také osoby osvojitele do rodného listu osvojence. V této oblasti by tedy *de lege ferenda* mělo dojít k přizpůsobení této veřejnoprávní úpravy právu soukromému, aby odpadl jejich vzájemný nesoulad.

I přes tyto sporné aspekty úpravy není procesní stránka institutu předmětem odborných diskuzí a z toho důvodu jsou soudci v praxi stavěni do obtížných situací, kdy se nemohou opřít o jednoznačnou zákonnou úpravu, ani o vědecké texty objasňující tuto problematiku. I nadále však shledávám institut přínosným a potřebným, zejména pak jeho obdobu uvedenou v § 847 OZ, a mám za to, že mezery v legislativě budou v rámci aplikační praxe odstraněny.

10 Literatura

10.1 Monografie a učebnice

SKŘEJPEK, Michal. *Římské soukromé právo. Systém a instituce*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011. 350 s.

DAJCZAK, Wojciech, GIARO, Tomasz, LONGCHAMPS DE BÉRIER, Franciszek. *Právo římské. Základy soukromého práva*. 1. vydání (české). Olomouc: Iuridicum Olomoucense, 2013. 423 s.

KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin. *Římské právo*. Praha: Panorama, 1990. 476 s.

RADVANOVÁ, Senta, ZUKLÍNOVÁ Michaela. *Kurs občanského práva. Instituty rodinného práva*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1999. 227 s.

ŠVESTKA, Jiří. *Osvojení v československém právním řádu*. 1. vydání. Praha: Universita Karlova, 1973. 108 s.

ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vydání. Ostrava: Sagit, 2012. 1119 s.

HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Rodinné právo*. Praha: C. H. Beck, 2015. 366 s.

HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. 3. vydání. Brno: Masarykova univerzita; Doplněk, 2006. 398 s.

ELIÁŠ, Karel, HAVEL, Bohumil, BEZOUŠKA, Petr a kol. *Občanské právo pro každého. Pohledem (nejen) tvůrců nového občanského zákoníku*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014. 360 s.

HENDRYCH, Dušan a kol. *Právníký slovník*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. 1481 s.

SVOBODA, Karel. *Rodičovství, osvojení a výživné dětí po rekonstrukci soukromého práva*. Praha: Wolters Kluwer, 2014. 244 s.

10.2 Komentáře

ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír a kol. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl první (§§ 1 až 284)*. Praha: V. Linhart, 1935. 1192 s.

HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, 558 s.

HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655 – 975). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. 1349 s.

ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II (§ 655 až 975)*. Praha: Wolters Kluwer, 2014. 752 s.

LAVICKÝ, Petr a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Zákon o veřejných rejstřících právnických a fyzických osob (Řízení ve věcech veřejného rejstříku). Praktický komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. 1012 s.

SVOBODA, Karel, TLÁŠKOVÁ, Šárka, VLÁČIL, David, LEVÝ, Jiří, HROMADA, Miroslav a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2015. 1054 s.

DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav a kol. *Občanský soudní řád I. § 1 až 200za. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2009. 1600 s.

10.3 Odborné časopisy

THÖNDEL, Alexandr. Rodinné právo – římskoprávní regulae a jejich odraz v současném právu. *Právník*, 2009, roč. 148, č. 7, s. 724 – 751.

FRINTA, Ondřej. Osvojení (nejen) v návrhu nového OZ. *Právník*, 2007, roč. 146, č. 9, s. 961 – 973.

KNAPP, Viktor. Systém československého socialistického práva v historii čtyřiceti let. *Právník*, 1985, roč. 124, č. 5, s. 441 – 453.

CELLAR, Milan. Důsledky osvojení pro dědické právo. *Ad Notam*, 2015, roč. 21, č. 5, s. 7 – 9.

KAVALÍR, Jakub. Osvojení zletilého. *Soudní rozhledy*, 2014, roč. 20, č. 6, s. 219 - 221.

10.4 Příspěvky ve sborníku

RADVANOVÁ, Senta. Osvojení v proměnách společnosti. In: DVOŘÁK, Jan, WINTEROVÁ, Alena (ed). *Pocta Jiřímu Švestkovi k 75. narozeninám*. Praha: ASPI, a.s., 2005, s. 245 – 254.

ZUKLÍNOVÁ, Michaela. Osvojení – jméno s několika významy. In: DVOŘÁK, Jan, WINTEROVÁ, Alena (ed). *Pocta Jiřímu Švestkovi k 75. narozeninám*. Praha: ASPI, a.s., 2005, s. 369 – 381.

10.5 Legislativa

Císařský patent č. 946/1811 Sb.z.s., obecný občanský zákoník rakouský, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 56/1928 Sb., o osvojení, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel a rodných čísel a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů

10.6 Judikatura

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. 11. 2002, sp. zn. 28 Cdo 1842/2002

Nález Ústavního soudu ze dne 5. 11. 1996, sp. zn. Pl. ÚS 6/96

Rozsudek Okresního soudu v Hradci Králové ze dne 24. 4. 2014, sp. zn. 20 C 31/2014

10.7 Internetové zdroje

ELIÁŠ, Karel, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Věcný záměr občanského zákoníku* [online]. Obcanskyzakonik.justice.cz, 10. srpna 2000 [cit. 20. listopadu 2015]. Dostupné na <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/vecny_zamer_OZ_2000.pdf>.

BENEŠOVÁ, Petra. *Soudy loni schválily osvojení 63 dospělých, změní se jim i rodné číslo* [online]. Rozhlas.cz, 11. února 2015 [cit. 12. 1. 2016]. Dostupné na <http://www.rozhlas.cz/zpravy/politika/_zprava/soudy-loni-schvalily-osvojeni-63-dospelych-zmeni-se-jim-i-rodne-cislo--1454205>.

SVOBODA, Karel. *Řízení o osvojení zletilého* [online]. Pravniprostor.cz, 21. srpna 2014 [cit. 27. ledna 2016]. Dostupné na <<http://www.pravniprostor.cz/clanky/procesni-pravo/rizeni-o-osvojeni-zletileho>>.

Overview of German Adoption Law [online]. Adoptionpolicy.org, 9. února 2005 [cit. 12. ledna 2016]. Dostupné na <<http://www.adoptionpolicy.org/pdf/eu-germany.pdf>>.

10.8 Ostatní zdroje

Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Důvodová zpráva k zákonu č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

Legislativní pravidla vlády schválená usnesením vlády ze dne 19. března 1998 č. 188, ve znění usnesení vlády ze dne 15. prosince 2014 č. 1050

Abstrakt

Diplomová práce je zaměřena na problematiku osvojení zletilého, jako tzv. „staronového“ institutu v kontextu české úpravy soukromého práva, který nově umožňuje adoptovat také osobu, která již dosáhla zletilosti, případně které byla přiznána plná svéprávnost. I přesto, že se jedná o formu osvojení, která je z pohledu dnešní široké veřejnosti zcela novou a neznámou, je již v praxi značně využívaná. Odbornou veřejností je však toto téma opomíjeno, především pak jeho procesněprávní úprava.

První část této kvalifikační práce je věnována historickému vývoji institutu a jeho proměnám od dob římského práva až po zakotvení v zákoně č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Zbývající prostor je zaměřen právě na účinnou právní úpravu, přičemž nejprve jsou popsány následky, které jsou společné pro celý institut, po nichž následuje analýza jeho jednotlivých typů. Český právní řád rozlišuje dvě formy, a to osvojení zletilého, které je obdobou osvojení nezletilého, a které jí není, část práce se tedy zabývá vymezením jejich odlišností. Závěr je věnován kritickému zhodnocení procesní právní úpravy obsažené primárně v zákoně č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, a také některým aspektům, které mohou být v praxi problematické, zejména s ohledem na absenci konkrétnější právní úpravy a odborné literatury.

Abstract

This thesis focuses on issues of adoption of an adult as so called „old-new” institute in the context of Czech adjustment of private law which enables to adopt a person who came of age, alternatively who has been admitted a full legal capacity. Although this is a form of adoption unknown and new to general public, it is greatly substantially used in practice. However this topic and mainly its procedural regulation is ignored by the professional public.

The first part of the thesis is dedicated to historical development of the institute and its evolution since the age of Roman law to its enshrinement in law No. 89/2012 Coll., Civil code. A remaining space is focused on the valid legislation where consequences common to whole institute are described at first, and then an analysis of each of its types follows. The Czech legal system distinguishes between two forms of the adult adoption, one which is similar to adoption of a minor and second, which is not, thus part of thesis deals with defining of the differences. The conclusion of this thesis is devoted to critical evaluation of procedural regulation primary contained in law No. 292/2013 Coll., of special court proceedings, and also some regulation aspects that can be problematic in practice, especially due to the absence of precise legislation and professional literature.

Klíčová slova

Osvojení, osvojení zletilého, osvojitel, osvojenec, zletilost, svéprávnost, příbuzenský poměr, vyživovací povinnost, dědictví, dobré mravy.

Keywords

Adoption, adoption of an adult, adopter, adoptee, majority, legal capacity, family relationship, maintenance obligation, inheritance, good manners.